

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

ODSJEK ZA SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**NAORUŽANJE NA BLISKOM ISTOKU KAO PRIJETNJA REGIONALNOJ I
GLOBALNOJ SIGURNOSTI**

-MAGISTARSKI RAD-

Kandidat:

Luka Ivanović

Broj indexa: 801/II - SPS

Mentor:

Prof. dr. Darvin Lisica

Sarajevo, avgust 2022. godine

SADRŽAJ

1	UVOD	1
2	TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR	3
2.1	Problem istraživanja	4
2.2	Predmet istraživanja	5
2.3	Kategorijalni pojmovni sistem	6
2.4	Naučni i društveni cilj istraživanja	7
2.4.1	Naučni ciljevi	7
2.4.2	Društveni ciljevi	7
2.5	Sistem hipoteza	8
2.5.1	Generalna hipoteza	8
2.5.2	Posebne hipoteze	8
2.6	Naučne metode i postupci istraživanja	10
3	RAZLOZI NAORUŽAVANJA NA BLISKOM ISTOKU	11
3.1	Sukobi/ratovi na Bliskom istoku kao razlog naoružavanja	11
3.1.1	Rat za nezavisnost	11
3.1.2	Šestodnevni rat	11
3.1.3	Jomkipurski rat	12
3.1.4	Izraelsko-palestinski sukob	12
3.1.5	Egipatsko – libijski sukob	13
3.1.6	Iračko - Iranski rat 1980. - 1988. godine	14
3.1.7	Iračko – Kuvajtski sukob	14
3.1.8	Arapsko proljeće	15
3.1.9	Oružani sukobi u Jemenu	15
3.1.10	Oružani sukobi u Libiji	16
3.1.11	Građanski rat u Siriji	17
3.1.12	Oružani sukob u Egiptu	19
3.1.13	Oružani sukobi u Iraku	20

3.2	Regionalno rivalstvo kao razlog naoružanja	20
3.3	Prirodni resursi Bliskog istoka kao razlog naoružavanja	21
3.2.1	Nafta i plin kao razlog naoružanja	21
3.2.2	Voda kao razlog naoružanja	23
4	NAORUŽANJE ZEMALJA BLISKOG ISTOKA.....	27
4.1	Ciljevi proizvodnje i trgovine oružjem	28
4.2	Naoružanje Izraela	29
4.2.1	Vojni efektivni Izraela.....	29
4.2.2	Nuklearno oružje Izraela	30
4.3	Naoružanje Palestine	31
4.4	Naoružanje Irana	32
4.5	Naoružanje Saudijske Arabije.....	33
4.6	Naoružanje Turske	33
4.7	Naoružanje Katara.....	34
4.8	Naoružanje Egipta.....	34
5	PRIJETNJE OD NAORUŽANJA NA BLISKOM ISTOKU.....	37
5.1	Naoružanje kao prijetnja po mir i sigurnost.....	37
5.2	Terorizam kao prijetnja po mir i sigurnost.....	38
5.2.1	Razlozi nastanka terorizma na Bliskom istoku i terorističke organizacije Bliskog istoka	39
5.2.2	Oblici terorizma koji se susreću na Bliskom istoku	40
5.2.3	Terorizam i ilegalne migracije	42
6	NAORUŽANJE KAO PRIJETNJA PO LJUDSKU SIGURNOST	45
6.1	Siromaštvo.....	45
6.2	Zarazne bolesti	47
6.3	Degradacija okoliša.....	47
6.4	Kulturna baština	48
6.5	Korupcija.....	49
6.6	Migracije kao posljedica naoružanja na Bliskom istoku.....	50
6.7	Migracije kao sigurnosni problem	52

7	BLISKOISTOČNA ZONA BEZ ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTENJE.....	55
7.1	Prva Konferencija o uspostavi bliskoistočne zone slobodne od nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje	57
7.2	Druga Konferencija o uspostavi bliskoistočne zone slobodne od nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje	58
8	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	61
9	LITERATURA	63
10	11 SKRAĆENICE	67

1 UVOD

Polazeći od toga da je Bliski istok regija bogata prirodnim resursima naftom i plinom postavlja se pitanje zašto se raspoloživo bogatstvo koristi za finasiranje dodatnog, masovnog naoružavanja koje za posljedicu ima prijetnje cijelom svijetu umjesto na razvoj i bolji život svih zemalja regije. Tražeći odgovor na ovo pitanje kao i na pitanje koje su to prijetnje koje donosi naoružanje u moderno doba izabrana je tema ovog rada koja glasi „Naoružanje na Bliskom istoku kao prijetnja regionalnoj i globalnoj sigurnosti.“

Prvi dio rada, sadrži opis razloga i ciljeva naoružavanja na Bliskom istoku. Ovdje će se, prije svega, pokušati jasno opisati zašto sukobi na Bliskom istoku sežu u daleku prošlost, te zašto su oni jedan od razloga naoružavanja zemalja Bliskog istoka uključujući dodatno rivalstvo pojedinih zemalja ovog područja kao i njegove prirodne resurse kao razloge naoružavanja.

Drugi dio rada prikazuje prijetnje koje nastaju kao posljedica masovnog naoružavanja na Bliskom istoku. Prijetnje se manifestuju na različite načine i u raznim oblicima polazeći od siromaštva, zaraznih bolesti, degradacije okoliša, korupcije, migracija stanovništva pa sve do terorizma kao najopasnijeg oblika prijetnji.

Treći dio rada se odnosi na razoružanje i zabranu upotrebe oružja na Bliskom istoku. U ovom dijelu rada klasifikuju se aktivnosti koje međunarodne organizacije za razoružanje, vladine i nevladine organizacija poduzimaju u cilju ostvarenja prethodno navedenog cilja, te koliko su u praksi uspješne njihove aktivnosti.

Četvrti dio rada odnosi se na pokušaje stvaranja Bliskoistočne zone bez oružja za masovno uništenje (nuklearno, biološko, hemijsko oružje), a polazeći od činjenice da ovo oružje predstavlja ozbiljnu prijetnju miru i sigurnosti, te je jedan od ključnih sigurnosnih izazova XXI vijeka.

2 TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR

Bliski istok je političko-geografski naziv za područje jugozapadne Azije i sjeverne Afrike kojem pripadaju slijedeće države: Iran, Irak, Izrael, Sirija, Turska, Egipat, Palestina, Libanon, Jordan i sve države Arapskoga poluotoka (Bahrein, Jemen, Katar, Kuvajt, Oman, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati). Zbog nedostatka preciznosti u određivanju granica Bliskog istoka, Iran se smatra istočnom granicom, a Afganistan i zapadni Pakistan se često, zbog svog etničkog i religijskog odnosa s većinskim skupinama iranskog naroda kao i zbog istotrijskih veza s Bliskim istokom, spominju kao teritorije koje pripadaju Bliskom istoku.

Slika 1: Karta Bliskog istoka (izvor: https://bs.wikipedia.org/wiki/Bliski_istok#/media/Datoteka:MiddleEast.png, pristupljeno 17.07.2022. godine)

Iako je Bliski istok centar islama, kršćanstva, zoroastrizma i judaizma, te iako ovo područje obuhvata različite kulturne i etničko-jezične skupine, prvenstveno semitske Arapi, Asirci, Druzi, Maroniti, Jevreji), turkijske (Turci, Azeri), iranske (Perzijanci, Kurdi), te druge (Grci, Berberi), u zapadnom svijetu Bliski istok se pretežno posmatra kao islamsko arapska zajednica. Bliski istok je najkompleksnija regija na svijetu, puna vjerskih, etičkih, socioekonomskih i teritorijalnih sukoba, zbog čega predstavlja strateški, ekonomski, politički, kulturno i religijski osjetljivo područje.

Saudijska Arabija, Izrael i Iran dominiraju Bliskim istokom kao tri regionalne sile. Islamski „svijet podijeljen je na sunite koje predvodi Saudijska Arabija, i šiite koje predvodi Iran, a neprijateljstvo između njih ugrožava regionalnu sigurnost. Kako su zemlje Bliskog Istoka na nišanu jedne drugima, regija je zatvorena u teškim sigurnosnim prijetnjama.”¹ Svaka od ovih zemalja ima svoje saveznike u supersilama i to Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) na strani Saudijske Arabije i Izraela, te Rusije i Kine na strani Irana dok je na Bliskom istoku sve je jači i utjecaj Turske. Turska je jedna od većih regionalnih sila koja je uvijek imala dobre odnose sa Iranom. Članica je NATO-a i kandidat za ulazak u EU.

2.1 Problem istraživanja

Bliski istok je područje na kojem se nalaze veliki naftni i plinski izvori, te je opšte poznato da je ovo područje zbog toga interesna zona gotovo svih zapadnih država. Prirodno bogatstvo Bliskog istoka u kombinaciji sa interesima zapadnih država je, “omča oko vrata običnih ljudi”², jer su se ovdje „sudarili životni interesi Zapada i Istoka.”³ Prema glasnogovorniku Ureda turskog predsjednika Ibrahima Kalini “Veliki dio prirodnih resursa je upravo tu, a posebno na Bliskom istoku. Međutim, zbog nedostatka pametnog i vizionarskog rukovodstva, politike i jedinstva, islamski svijet je osuđen na ratove, sukobe, krize, slabe države i loše vlasti.”⁴

Nakon procvata naftne industrije početkom XX vijeka posjedovanje nafte je postalo uslov razvoja svjetske privrede pri čemu su glavni potrošači ovih energenata vodeće zemlje svijeta čiji ekonomski

¹ <https://pisjournal.net/mir-i-sigurnost-na-bliskom-istoku/>, pristupljeno 23.02.2022. godine

² https://www.bib.irb.hr/395427/download/395427.KAKO_POTROITI_SVIJET.doc, pristupljeno 23.02.2022. godine

³ <https://www.bastabalkana.com/2015/08/nafta-i-bliski-istok-rat-za-energiju-i-energetske-resurse/>, pristupljeno 15.09.2021. godine

⁴ <https://www.aa.com.tr/ba/turska/intervju-ibrahim-kalin-aja-sofija-%C4%87e-uvijek-biti-dio-svjetske-ba%C5%A1tine/1905729>, pristupljeno 16.09.2021. godine

razvoj zavisi upravo od nafte. Pošto ove zemlje uglavnom ne raspolažu sa vlastitim izvorima ovog energenta, to njihovu politiku prema Bliskom istoku, u ogromnoj mjeri određuje naftno pitanje. Zbog toga je Bliski istok postao teritorija za koju se nadmeću velike sile u cilju što veće kontrole nad sadašnjim ali i budućim izvorima nafte pa se sa sigurnošću može konstatovati da „Bliski istok i središnja Azija predstavljaju fokus američke vanjske politike na početku 21. stoljeća, zbog strateških, energetskih i sigurnosnih razloga.”⁵ SAD su prisutne u regiji jer tako naftom snadbjevaju svoju privredu i građane, a za uzvrat pružaju podršku pojedinim zemljama Bliskog Istoka (Saudijskoj Arabiji, Izraelu), koji su im ujedno i „najvažniji saveznici i opskribljivači naftom.”⁶ Sa druge strane, “krajem marta 2021. godine, Iran i Kina su potpisali sporazum o jačanju političke i ekonomske saradnje u narednih 25 godina. Šef kineske diplomatije označio je odnose sa Iranom „strateškim i trajnim“...Paralelno sa ovom akvizicijom, zvanični Peking želi da održi dobre odnose sa Saudijskom Arabijom i manjim zalivskim državama, kao i Turskom, ali i Izraelom.”⁷

Kroz istraživanje u magistarskom radu o temi: “Naoružanje na Bliskom istoku kao prijetnja regionalnoj i globalnoj sigurnosti” pokušaću se pronaći veza između naoružanja i konflikata u regionu Bliskog istoka, predvidjeti potencijalne opasnosti kao i moguće posljedice koje može prouzrokovati naoružanje na Bliskom istoku. U tom smislu istraživački problem ovog magistarskog rada glasi: U kojoj mjeri naoružavanje zemalja Bliskog istoka pojačava prijetnje regionalnoj i globalnoj sigurnosti?

2.2 Predmet istraživanja

Tema ovog magistarskog rada je “Naoružanje na Bliskom istoku kao prijetnja regionalnoj i globalnoj sigurnosti”. Bliski istok je region koji obuhvata prostor južnog i istočnog dijela Mediterana i prostire se na teritoriji koja se pruža od istočnog dijela Sredozemnog mora pa sve do Perzijskog zaljeva tj. Irana u jugozapadnoj Aziji i Egipta u sjevernoj Africi. Bliski istok godinama unazad predstavlja područje karakteristično po upotrebi oružane sile pa samim tim i zemlje koje se nalaze na ovom području rade na intenzivnom naoružavanju vojnog sektora. Neke razloge naoružanja treba potražiti u prisutnim problemima na Bliskom istoku kao što su: jake političke tendencije u slučaju na relaciji Izrael – Palestina, slučaj Kurdistana, građanski rat u Siriji, pojave Islamske države, neslaganja u raspodjeli

⁵ Petar Kurečić*, Globalni međunarodni i geopolitički odnosi u novom svjetskom poretku, sažetak, Globalni_meunarodni_i_geopolitiki_odnosi_u_novom_svjetskom_poretku.doc, <https://www.bib.irb.hr>, pristupljeno 16.09.2021. godine

⁶ Petar Kurečić*, Globalni međunarodni i geopolitički odnosi u novom svjetskom poretku, sažetak, Globalni_meunarodni_i_geopolitiki_odnosi_u_novom_svjetskom_poretku.doc, <https://www.bib.irb.hr>, pristupljeno 16.09.2021. godine

⁷ <https://standard.rs/2021/07/05/kina-ima-plan-za-osvajanje-bliskog-istoka/>, pristupljeno 16.09.2021. godine

velikih prirodnih bogatstava i slično. Svoju šansu u ovim neslaganjima vidjele su velike svjetske kompanije za proizvodnju oružja koje iz godine u godinu bilježe ogroman ekonomski rast samo od oružja koje prodaju zemljama Bliskog istoka.

Nakon pojedinačne analize država Bliskog istoka tj. njihovih politika naoružavanja na osnovu poznatih činjenica i učešća u određenim sukobima, u radu biće riječi i o organizacijama koje se bave razoružavanjem, te postavljanjem ograničenja za naoružanje. Koje su aktivnosti preuzete s ciljem jačanja sigurnosti kako na globalnom tako i regionalno nivou, da li su mjere koje su donosili bile adekvatne i učinkovite. Težište istraživanja je na prijetnjama koje proizilaze iz naoružanja ovih zemalja kao što su osnivanje terorističkih organizacija koja svoje uporište mogu imati bilo gdje u svijetu i kao takve same po sebi predstavljati prijetnju, te masovne migracije do kojih dolazi zbog loše političke, te ekonomske situacije nastale zbog potencijalne upotrebe oružja. Na kraju će se pokušati dati procjene mogućih rješenja za probleme prouzrokovane naoružanjem zemalja Bliskog istoka.

Istraživanje je izvršeno u periodu od 15.09.2021. godine do 08.03.2022. godine, a podaci su se odnosili na utjecaj naoružanja na Bliskom istoku kao prijetnju regionalnoj i globalnoj sigurnosti.

2.3 Kategorijalni pojmovni sistem

Naoružanje i vojna oprema - "Naoružanje i vojna oprema" - su oružana, ubojna i tehnička sredstva, te sredstva i sastavni dijelovi namijenjeni za opremanje, upotrebu, rukovanje, čuvanje, skladištenje, održavanje i nadzor oružanih, ubojnih i tehničkih sredstava..."⁸

Proliferacija: „Proliferacija predstavlja širenje različitih vrsta konvencionalnog i nekonvencionalnog oružja na kopnu, moru, zraku i svemiru, praćeno utrkom u naoružavanju između država, kojom one nastoje povećati svoje oružane kapacitete i doći u posjed novih oružja, što rezultira prijetnjama koje ugrožavaju međunarodni mir i sigurnost.”⁹

⁸ Zakon o proizvodnji naoružanja i vojne opreme (Neslužbeni prečišćeni tekst), "Službeni glasnik BiH" broj 9/04, <https://www.parlament.ba/law/DownloadDocument?lawDocumentId=d2486980-7288-476c-a9df-37579d7b85c3&langTag=bs>, pristupljeno 17.09.2021. godine

⁹ Darvin Lisica, 2021, Proliferacija i politike razoružanja - El. knjiga. - Sarajevo : Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/06/PROLIFERACIJA%20I%20POLITIKE%20RAZORUZANJA%20-%20e%20izdanje.pdf>, str. 105, pristupljeno 13.07.2022.g.

Prijetnja: „Prijetnja je kombinacija namjere i sposobnosti protivnika da proizvede štetu u bližoj ili daljoj budućnosti. Šteta podrazumijeva povrjeđivanje ili smrt ljudi, štetu na imovini ili okolišu, ekonomske i druge gubitke ili pogoršanje stanja sigurnosti.”¹⁰

Sigurnost: “Sigurnost općenito podrazumijeva stepen zaštićenosti ljudi od različitih oblika ugrožavanja, zaštitu materijalnih i kulturnih dobara u ličnoj i državnoj/društvenoj svojini, zaštitu društva i njegovih vrijednosti, cjelovitu zaštitu naroda, nacije, države..., svjetske zajednice, od svih vidova ugrožavanja, a naposljetku, sigurnost podrazumijeva stepen zaštićenosti od ugrožavanja na kozmičkom i planetarnom nivou općenito, ljudskog roda u cjelini.”¹¹

2.4 Naučni i društveni cilj istraživanja

2.4.1 Naučni ciljevi

Naučni ciljevi istraživanja su:

1. Analizirati i opisati razloge i ciljeve naoružavanja na Bliskom istoku, a koje istovremeno predstavlja prijetnju regionalnoj i globalnoj sigurnosti
2. Objasniti posljedice naoružavanja odnosno koje su to prijetnje do kojih dovodi masovno naoružavanje zemalja Bliskog istoka
3. Klasifikovati aktivnosti koje poduzimanju međunarodne organizacije za razoružanje, vladine i nevladine organizacija koje se bave razoružanjem u cilju razoružanja i zabrane oružja na Bliskom istoku posebno oružja za masovno uništenje
4. Procjeniti mogućnosti stvaranja Bliskoitsočne zone bez oružja za masovno uništenje.

2.4.2 Društveni ciljevi

Društveni ciljevi istraživanja su:

1. Utvrditi u kolikoj mjeri je naoružavanje na Bliskom istoku prijetnja regionalnoj i globalnoj sigurnosti

¹⁰Darvin Lisica Zlatan Bajramović, 2021, Planiranje u sektoru sigurnosti, <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/12/PLANIRANJE-U-SEKTORU-SIGURNOSTI.pdf>, str.55, pristupljeno 25.07.2022. godine

¹¹ Beridan Izet , 2008. i 2009. univerzitetsko izdanje, Politika i sigurnost, Fakultet političkih nauka Sarajevo, str. 26

2. Utvrditi koje su to prijetnje regionalnoj i globalnoj sigurnosti koje nastaju kao posljedica masovnog naoružavanja zemalja Bliskog istoka, posebno kada je u pitanju oružje za masovno uništenje
3. Utvrditi rezultate preuzetih aktivnosti u pogledu razoružanja i zabrane oružja na Bliskom istoku od strane međunarodnih organizacija za razoružanje, vladinih i nevladinih organizacija koje se bave razoružanjem.

2.5 Sistem hipoteza

Hipoteze su pretpostavke na kojima se temelji istraživanje, a iskazuju se u obliku stavova. Kako prof. dr Dževad Termiz navodi “U projektu istraživanja hipoteze su izvedene iz predmeta ciljeva i formulacije problema i čine sistem koji je korelatvan, recipročan i srazmjernan predmetu i ciljevima istraživanja.”¹²

2.5.1 Generalna hipoteza

Imajući u vidu problem, predmet i ciljeve istraživanja generalna hipoteza je:

Postojeći vojni efektiv i utrka u naoružavanja na Bliskom istoku pojačava prijetnje regionalnoj i globalnoj sigurnosti.

2.5.2 Posebne hipoteze

1. Historija oružanih sukoba i ratova među zemljama Bliskog istoka utječe na nivo održavanja i povećanja njihovih vojnih efektiva.
2. Pojačanje u utrci u naoružanju na Bliskom istoku je posljedica globalnog rivalstva između najvećih svjetskih sila i sila u narastanju u ovladavanju prirodnim i drugim resursima.
3. Utrka u naoružanju povećava vjerovatnoću novih oružanih sukoba i ratova na Bliskom istoku.
4. Upotreba nuklearnog oružja na Bliskom istoku predstavlja realnu sigurnosnu prijetnju.

¹² Termiz Dževad, 2004, Metodologija društvenih nauka. Sarajevo, str. 226

Tabela 1: Sistem hipoteza i varijabli

Generalna hipoteza: Postojeći vojni efektivi i utrka u naoružavanja na Bliskom istoku pojačava prijetnje regionalnoj i globalnoj sigurnosti		
Nezavisna varijabla	Intervenirajuća varijabla	Zavisna varijabla
Vojni efektivi na Bliskom istoku Konvencionalno oružje Nekonvencionalno oružje Oružani sukobi koji su se odvijali na Bliskom istoku Odnosi između velikih i regionalnih sila	Utrka u naoružavanju na Bliskom istoku Utrka u nonkvencionalnom naoružavanju Utrka u nekonvencionalnom naoružavanju	Prijetnje regionalnoj i globalnoj sigurnosti Prijetnje novim oružanim sukobima Prijetnja upotrebom nuklearnog oružja Prijetnja terorizmom
H1: Historija oružanih sukoba i ratova među zemljama Bliskog istoka utječe na nivo održavanja i povećanja njihovih vojnih efektiva.		
Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla	
Oružani sukobi na bliskom istoku	Vojni efektivi na Bliskom istoku	
H2: Pojačanje u utrci u naoružanju na Bliskom istoku je posljedica globalnog rivalstva između najvećih svjetskih sila i sila u narastanju u ovladavanju prirodnim i drugim resursima.		
Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla	
Odnosi između velikih i regionalnih sila	Utrka u naoružavanju	
H3: Utrka u naoružanju povećava vjerovatnoću novih oružanih sukoba i ratova na Bliskom istoku.		
Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla	
Utrka u naoružavanju na Bliskom istoku	Vjerojatnoća novih oružanih sukoba	
H4: Upotreba nuklearnog oružja na Bliskom istoku predstavlja realnu sigurnosnu prijetnju.		
Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla	
Nekonvencionalno oružje	Prijetnja upotrebom nuklearnog oružja	

2.6 Naučne metode i postupci istraživanja

U istraživanju i elaboriranju varijabli su korištene sljedeće metode i postupci istraživanja: historijska metoda, komparativna metoda, analiza sadržaja dokumenata i prikupljanje podataka.

3 RAZLOZI NAORUŽAVANJA NA BLISKOM ISTOKU

Glavni razlozi naoružavanja na Bliskom istoku su prošli, sadašnji ili mogući novi sukobi ili ratovi, rivalstvo pojedinih zemalja ovog područja kao i njegovi prirodni resursi.

3.1 Sukobi/ratovi na Bliskom istoku kao razlog naoružavanja

Bliski istok je regija stalnih, dugotrajnih ili kratkotrajnih sukoba i ratova gdje su se sukobljavali i ratovali ili još uvijek ratuju pojedine zemlje zbog čega se većina zemalja Bliskog istoka neprekidno naoružava. U nastavku ovog rada se navode neki od najpoznatijih ratova i sukoba na Bliskom istoku od kojih neki sežu u daleku prošlost pa čak traju i dan danas ili su oni novijeg datuma.

3.1.1 Rat za nezavisnost

Rat za nezavisnost “koji je u arapskom svijetu nazvan Prvim palestinskim ratom, a palestinski (arap. النكبة, al-Nakba) što znači katastrofa. Židovi su ga nazvali Rat za neovisnost (hebr. מלחמת העצמאות, milhemet ha'acmaut), Oslobođilački rat (hebr. השחרור מלחמת, milhemet hašihzur) ili Rat za Osnivanje (hebr. הקוממיות מלחמת, milhemet hakomemijut)”¹³ vodio se između Izraela i arapskog svijeta u periodu od 1948. do 1949. godine. Do rata je došlo nakon što su UN izglasali podjelu teritorija Mandatne Palestine na jevrejsku i arapsku državu i međunarodni Jeruzalem, te nakon što je proglašena Država Izrael dana 14. maja 1948. godine. Dan kasnije odnosno 15. maja 1948. godine Država Izrael je napadnuta od strane Iraka, Egipta, Transjordana i Sirije. 29. maja 1948. godine UN je proglasio primirje koje je stupilo na snagu 11. juna, međutim, 8. jula 1948. godine, egipatske snage obnovile su rat na Izrael. Nakon velikog broja žrtava na svim zaraćenim stranama, rat je završen potpisivanjem sporazuma o primirju između Izraela i četiri arapske zaraćene strane i to Egipta, Libanona, Transjordana i Sirije dok Iračani nisu učestvovali u pregovorima o primirju. Međutim, sukobi između Izraela i arapskog svijeta su nastavljeni što je dovelo do novog, tzv. Šestodnevnog rata.

3.1.2 Šestodnevni rat

Šestodnevni rat, kako što i njegov naziv kaže, je kratki rat koji se dogodio od 5. do 10. juna 1967. godine između Izraela s jedne strane i Egipta, Jordana i Sirije sa druge strane. Rat se završio tako što

¹³ Ćorić, Matea, 2021, Arapsko-izraelski ratovi od rata za neovisnost (1948.-1949.) do Jomkipurskog rata (1973.) /repositorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A5054/datastream/PDF/view, [str. 8, pristupljeno 05.07.2022.](#) godine

je Izrael zauzeo pojas Gaze, Zapadnu obalu, Sinajski poluotok, Golansu visoravan i Stari grad Jeruzalem. Zauzimanje ovih teritorija postao je novi izvor sukoba koji traju do danas.

3.1.3 Jomkipurski rat

Jomkipurski rat se vodio između Izraela i koalicije arapskih zemalja na čelu sa Egiptom i Sirijom između 6. i 26. oktobra 1973. godine. Ovaj rat je posljedica Šestodnevnog rata “Arapi, osramoćeni brzim porazom u ratu, nisu imali drugih opcija nego ući u ponovni rat s Izraelom kako bi vratili izgubljeni teritorij.”¹⁴ Za Jomkipurski rat se može reći da “najtraumatičniji je događaj u izraelskoj kratkoj, modernoj povijesti. Egipatsko-sirijski napad koji je započeo usred najsvetijeg dana jevrejskog naroda u godini i gotovo je potpuno iznenadio Državu Izrael.”¹⁵ Nakon velikog otpora i ponovo izvojevanih pobjeda izraelskih snaga, 25. oktobra 1973. godine došlo je do prekida vatre. Arapske zemlje su ponovo bile gubitnice, a rat se završio tako što su početkom januara 1974.g. Izrael i Egipat potpisali sporazuma o izraelskom povlačenju sa Sinajskog poluostrva.

3.1.4 Izraelsko-palestinski sukob

Izraelsko-palestinski sukob je sukob između Izraela i Palestine koji je počeo još početkom XX vijeka usvajanjem Balfuorove deklaracije i smatra se jednim od najdugotrajnih sukoba u istoriji čovječanstva. Suština sukoba je u tome da Palestina traži punu nezavisnost od Izraela i napuštanje svih izraelskih vojnika sa njenih teritorija, dok Izrael ovo odbija jer smatra da Gaza i Zapadna obala istorijski pripadaju Izraelu. Usprkos dugogodišnjim naporima međunarodne zajednice da se postigne kakav-takav kompromis Izraelci i Palestinci do danas nisu uspjeli postići mirovni dogovor. Glavni kamen spoticanja su status Jeruzalema (koji oboje smatraju svetim mjestom), međusobno priznanje, granica, sigurnost, pravo na vodu uz rijeku Jordan, izraelska naselja na Zapadnoj obali, palestinska sloboda kretanja i zahtjev Palestinaca na povratak unutar granica Izraela.

Balfuorovu deklaracija se smatra dokumentom koji je izazvao prve konflikte između Izraelaca i Palestinaca kada je prije više od sto godina Velika Britanija usvojila Balfuorovu deklaraciju kojom je Jevrejima obećana domovina u Palestini. Ovu deklaraciju je tadašnji britanski ministar vanjskih poslova Arthur James Balfour, po kome je deklaracija i dobila ime, 02.11.1917. godine dostavio

¹⁴Farkaš, Dinko, 2019, Jomkipurski rat/ <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A4669/datastream/PDF/view>, str. 1, pristupljeno 07.07.2022. godine

¹⁵ Ćorić, Matea, 2021, Arapsko-izraelski ratovi od rata za neovisnost (1948.-1949.) do Jomkipurskog rata (1973.) /repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A5054/datastream/PDF/view, str. 28, pristupljeno 05.07.2022. godine

lordu Walteru Rothschildu, vođi jevrejske zajednice u Engleskoj, a kojom britanska vlada podupire prijedlog stvaranja jevrejske države u Palestini, pod uvjetom da taj čin ne bi negativno utjecao na arapsko stanovništvo već nastanjeno u Palestini.

“Balfuorova deklaracija se u Izraelu danas posmatra kao kamen temeljac za jevrejsku državu”¹⁶ ali i „naziva dokumentom koji je ozvaničio početak bliskoistočnog konflikta.“¹⁷ Balfuorov potomak, Roderick Balfour, u cilju pojašnjenja razloga za donošenje Balfuorove deklaracije navodi „Tada su širom svijeta postojali problemi. Bilo je to usred Prvog svjetskog rata. Postojali su progoni. Dešavale su se loše stvari i vlada je morala donositi odluke, voditi politiku, kako je znala i umjela”.¹⁸ Sa ovakvim stavom se ne slažu Palestinci, te podržavaju izjavu predsjednika Mahmud Abbasa: “Deklaracija je otvorila put za protjerivanje palestinskog naroda...Pozivamo Veliku Britaniju da nakon sto godina preuzme istorijsku, pravnu, političku i moralnu odgovornost, uključujući i izvinjenje palestinskom narodu za izazvanu katastrofu i načinjenu nepravdu. Kao posljedica toga sada mora biti priznata palestinska država”.¹⁹

Sukob između Izraela i Palestine traje više od sto godina i ne stišava se „Dok su vijesti o izraelsko-palestinskom sukobu posljednjih godina uglavnom bile zasjenjene drugim sukobima na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi, one su ostale snažne i opasne tokom 2017. ... Dana 6. decembra 2017. sukob se vratio u središte kada je američki predsjednik Donald J. Trump formalno priznao Jeruslaem kao glavni grad Izraela i najavio da će se tamo iz Tel Aviva preseliti američko veleposlanstvo.“²⁰ „Sukob između Palestine i Izraela prešao je iz lošeg u gore; oboje su se okrenuli starom putu „odgovora na nasilje nasiljem“.²¹

3.1.5 Egipatsko – libijski sukob

Sukob između Libije i Egipta seže još u sedamdesete godine XX vijeka. Tako je još 1977. godine izbio libijsko-egipatski pogranični sukob kada su libijski demonstranti krenuli prema egipatskoj

¹⁶ <https://www.dw.com/bs/balfuorova-deklaracija-i-po%C4%8Detak-bliskoisto%C4%8Dnog-konflikta/a-41213008>, pristupljeno 20.09.2021. godine

¹⁷ <https://www.dw.com/bs/balfuorova-deklaracija-i-po%C4%8Detak-bliskoisto%C4%8Dnog-konflikta/a-41213008> . pristupljeno 20.09.2021. godine

¹⁸ <https://www.dw.com/bs/balfuorova-deklaracija-i-po%C4%8Detak-bliskoisto%C4%8Dnog-konflikta/a-41213008>, pristupljeno 20.09.2021.g.

¹⁹ <https://www.dw.com/bs/balfuorova-deklaracija-i-po%C4%8Detak-bliskoisto%C4%8Dnog-konflikta/a-41213008>, pristupljeno 20.09.2021. godine

²⁰ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 72 i 73

²¹ <https://pisjournal.net/mir-i-sigurnost-na-bliskom-istoku/>, pristupljeno 23.02.2022.g.

granici, gdje su ih zaustavili egipatski vojnici. Dobro opremljene divizije Egipta uništile su libijske trupe, a egipatska vojska je uz pomoć vazdušnih snaga zauzela nekoliko pograničnih gradova Libije. Brzom reakcijom vlada ostalih arapskih država prekinuti su napadi na Libiju, te je predsjednik Egipta Sadat svojim snagama naredio da se povuku iz Libije. Egipat u Libiji vidi veliki izazov, međutim, obzirom da između Libije i Turske postoje duboke kulturne i istorijske veze Turska je jedan od najmoćnijih međunarodnih protivnika Egipta u sukobu sa Libijom. Turska je još za vrijeme Gadafija investirala mnogo novca u Libiju kao podobno industrijsko tržište pa je za očekivati da Turska u Libiji štiti i svoje interese.

3.1.6 Iračko - Iranski rat 1980. - 1988. godine

Irak je 1980. godine, nakon što je u Iranu 1979. godine provedena Islamska revolucija, izvršio invaziju na Iran čime je započeo osmogodišnji rat. „Mišljenja o uzrocima iračke invazije na Iran se razlikuju. Neki drže da je razlog bio ustanak Šiita, drugi da je cilj bio odbraniti Bliski istok od širenja Homeinijeve ideologije, dok treći navode želju za vlašću.”²² „Rat je politički podijelio arapske države, pa su Libija i Sirija pomagale Iran, a većina ostalih Irak (SSSR, SAD i zapadnoeuropske države podržavale su irački režim smatrajući ga čimbenikom regionalne geopolitičke ravnoteže). U kolovozu 1988. borbe su obustavljene posredovanjem UN-a. Irak je 1990. priznao razgraničenje s Iranom na rijeci Shatt al-Arab prema sporazumu iz 1975. Procjenjuje se da je u ratu Iran imao oko 400 000 do 600 000 poginulih, a Irak oko 150 000, dok pojedini izvori navode i oko milijun ukupno poginulih na objema stranama.”²³

3.1.7 Iračko – Kuvajtski sukob

Najpoznatiji sukob iz istorije Kuvajta je sukob sa susjednim Irakom. Iako su Irak i Kuvajt bili saveznici tokom iračko-iranskog rata, Irak je u avgustu 1990. godine, dvije godine nakon prekida rata sa Iranom, napao Kuvajt zbog njegovog izbacivanja dodatnih barela nafte i znatnog utjecaja na njenu tržišnu cijenu. Sadam Husein, tadašnji predsjednik Iraka „je optužio Kuvajt da crpi više od dozvoljene količine nafte iz zajedničkog naftnog polja, te da umjetno održava nisku cijenu nafte”²⁴ zbog čega je

²² https://www.bbc.co.uk/croatian/special_021210_saddam/war_breaks.shtml, pristupljeno 08.07.2022.g.

²³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27801>, pristupljeno 08.07.2022.g.

²⁴ <https://historija.info/iracka-invazija-na-kuvajt-1990-godine/>, pristupljeno 15.07.2022.g.

izdao naredbu za napad. „Kuvajtski emirat nije imao vremena ni snaći se, a već su ga zauzele iračke vojne postrojbe.“²⁵

3.1.8 Arapsko proljeće

Arapsko proljeće je jedan od najvažnijih događaja na Bliskom istoku koji označava seriju protesta i demonstracija protiv vlada i predsjednika arapskih država koji su počeli 2010. godine u Tunisu. Masovni protesti i velike demonstracije su zahvatile gotovo sve zemlje Bliskog istoka sa zahtjevima za političke promjene ili promjene vladajućih režima kao posljedicu ekonomskog nezadovoljstva, korupcije i represije. „Pobune koje su započele u Tunisu 2010. brzo su se proširile na veći dio arapskog svijeta... Građanski razdor, nasilje i rat nastavljeni su u Libiji, Siriji i Jemenu.“²⁶ Kao posljedica protesta manji incidenti su se dogodili u pojedinim bogatim zemljama Bliskog istoka npr. Kuvajtu, Libanonu, Saudijskoj Arabiji jer su „Arapske države Zaljeva koje proizvode naftu nastavile koristiti svoja financijska sredstva kako bi se u velikoj mjeri oduprle talasu promjena“²⁷, dok su nemiri doveli do rata u Jemenu, Libiji, Siriji sa velikim brojem ljudskih žrtava.

3.1.9 Oružani sukobi u Jemenu

Jemen je najsiromašnija država Bliskog Istoka koja se nalazi u jugozapadnoj Aziji, s obalama na Crvenom moru, Adenskom zaljevu i Arapskom moru (vidi Sliku 1 – Karta Bliskog istoka). Država je „nastala nakon što su se 1990. spojile Narodna demokratska Republika Jemen (Južni Jemen) i Jemenska Arapska Republika (Sjeverni Jemen).“²⁸ Međutim, iako je formirana jedna država, napetosti između sjevera i juga su nastavljene.

U drugoj polovini 2014.g. u Jemenu je izbio građanski rat “Godine 2014., nakon nekoliko godina žestokog nasilja, zemlja je pala u sljedeću fazu građanskog rata između međunarodno priznate vlade predsjednika Abdo rabua Mansour al-Hadija i saveza Huta i snaga lojalnih bivšem predsjedniku Salehu, koji je kontrolirao glavni grad, Sana'a i velike dijelove zemlje.”²⁹ U ovom građanskom ratu došlo je do izražaja rivalstvo između Saudijske Arabije i Irana. Saudijska Arabija i druge zemlje u

²⁵ <https://www.dw.com/hr/rat-koji-je-promijenio-bliski-istok/a-18622905>, pristupljeno 15.07.2022.g.

²⁶ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 66

²⁷ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 66.

²⁸ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 80

²⁹ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 80

borbi protiv Huta zračnim napadima su podržavali međunarodno priznatog predsjednika Abd-Rabbu Mansur Hadia “Operaciju ćemo izvoditi sve dok u Jemenu ponovo ne zavladaju sigurnost i stabilnost”³⁰, rekao je saudijski kralj Salman. Hute je podržavao Iran, a „Pomoć je dolazila pomorskim i zračnim putem“.³¹ Sukobi su kulminirali ubistvom Saleha jer je „Saleh navodno tražio dijalog sa Saudijskom Arabijom i njenim saveznicima. Njegova smrt ostavila je Hute kao najjaču silu u sjevernom Jemenu...“.³²

3.1.10 Oružani sukobi u Libiji

Libija je država u sjevernoj Africi na obali Sredozemnog mora. Na istoku graniči sa Egiptom, na jugoistoku sa Sudanom, na zapadu sa Alžirom, na sjeverozapadu sa Tunisom i na jugu sa Čadom i Nigerom (vidi Sliku 1 – Karta Bliskog istoka).

Do početka XX vijeka Libija je bila pokrajina osmanskog carstva da bi 1912. godine postala italijanska kolonija. Za vrijeme Drugog svjetskog rata bila je područje žestokih pustinjskih borbi. Otkriće nafte 1959. godine ovu zemlju je potpuno je preobrazilo pa je zbog visokih prihoda od prodaje nafte, te malog broja stanovništva postala jedna od najbogatijih država Bliskog istoka sa razvijenom privrednom na čijem čelu je bio Muammer Gaddafi “Libiju je vodio Muammer Gaddafi 42 godine sve dok nije svrgnut 2011. u oružanoj pobuni.”³³ „Ali njegov pad nije donio napredak i demokratiju. Umesto toga, zemlju je zahvatio građanski rat.”³⁴ Posljedice Aprilskog proljeća u Libiji bili su dugogodišnji sukobi.

„Nakon godina sukoba, kao dio libijskog političkog sporazuma (LPA) iz 2015., potpisanog u Skhiratu u Maroku, u decembru 2015., nova 'vlada jedinstva' koju podržava UN, nazvana Vlada nacionalnog spasa (GNA), postavljena je u pomorskoj bazi u Tripoliju 2016. Međutim, GNA se nastavila suočavati s protivljenjem dviju suparničkih vlada i mnogih milicija. Situacija je dodatno komplicirana napetim odnosima između Fayeza Sarraja, premijera i čelnika GNA, i generala Khalife Haftara, čelnika samozvane Libijske nacionalne armije (LNA) - mješavine vojnih jedinica i plemenskih ili regionalnih oružanih skupina - sa sjedištem u istočnoj Libiji...Dana 2. maja (2017), Saraj se sastao s Haftarom na razgovorima u Abu Dhabiju po prvi put nakon više od godinu dana, te ponovno u Parizu u junu, ali

³⁰ <https://www.dw.com/hr/%C5%A1to-trebate-znati-o-ratu-u-jemenu/a-18359374>, pristupljeno 23.02.2022. godine

³¹ <https://www.dw.com/hr/%C5%A1to-trebate-znati-o-ratu-u-jemenu/a-18359374>, pristupljeno 23.02.2022. godine

³² Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 82

³³ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 7

³⁴ <https://www.dw.com/sr/ko-s-kim-ratuje-u-libiji/a-17894831>, pristupljeno 23.02.2022. godine

daljnje borbe između raznih milicija na jugu i u Tripoliju sugerisale su da je malo vjerojatan sporazum o budućnosti Libije.³⁵ Da nije došlo do sporazuma dokaz su borbe koje su ponovo eskalirale “Početkom oktobra borbe su eskalirale na zapadu. Operativna soba libijskih revolucionara, antiislamska država, milicija, saopštila je da je preuzela kontrolu nad obalnim gradom Sabrathom, glavnim središtem neregularnih migranata koji prelaze Mediteran u Europu. Snage koje su simpatične LNA zauzele su druga strateška područja u zapadnoj Libiji. U međuvremenu, pregovori pod vodstvom UN-a usmjereni na ponovno pregovaranje o dijelovima LPA posustaju. SAD, koje su izvele povremene zračne napade na Islamsku državu u Libiji u avgustu i decembru 2016., nastavile su te zračne napade krajem septembra 2017. i ponovno 17. i 19. novembra. Oni su ciljali militante u Fuqahi, južno od uporišta bivše Islamske države Sirte. U decembru 2017., na drugu godišnjicu LPA, general Haftar je objavio da smatra da je sporazum istekao i da su povezane institucije, ponajprije GNA i Predsjedništvo na čelu sa Serrajem, sada 'ništave'. Haftar je rekao da je LNA sada 'jedina legitimna institucija' u Libiji i odbacio je ovlasti bilo koje vlade ili parlamenta do novih izbora. Taj je potez podigao izgleda za nove svade na zapadu između njegovih saveznika i snaga povezanih s GNA koju podržava UN.”³⁶

3.1.11 Građanski rat u Siriji

Sirija je država u jugozapadnoj Aziji na Bliskom istoku. Na zapadu izlazi na Sredozemno more, na sjeveru graniči sa Turskom, na istoku sa Irakom, na jugu s Jordanom, na jugozapadu sa Izraelom i na zapadu sa Libanomom (vidi Sliku 1 – Karta Bliskog istoka).

Sirija nije veliki proizvođač nafte na Bliskom istoku, međutim, „njezina uloga je strateški važna. Sirija čini poveznicu između ostatka ove regije i Turske, odnosno Europe. Arapsko proljeće ovdje je uzrokovalo niz problema te građanski rat koji još uvijek traje Početkom 2011. godine počeli su prosvjedi protiv predsjednika Bashar Al-Assada i njegove vlade, na što je on odgovorio aktiviranjem vojske radi smirivanja nereda. Eskalacija sukoba dovela je do građanskog rata između nekoliko sukobljenih strana. S jedne strane sirijska vojska koja podupire režim Bashara Al-Assada, a s druge strane pobunjenici koji zahtijevaju reforme i Al-Assadov odlazak s vlasti.”³⁷ Strana, koja se također,

³⁵ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 74

³⁶ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 75

³⁷ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repositorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 08.07.2022. godine, str.12

bori u sirijskom građanskom ratu su Kurdi „s ciljem odbrane svoje postojeće teritorije, te eventualno dobivanje političke autonomije i osnivanje države zajedno s iranskim, iračkim i turskim područjima Kurdistanu.“³⁸ U Siriji, također, ratuje i ISIL, tj. Islamska država Iraka i Sirije “koja je proglasila kalifat te obznanila da želi osvojiti čitavo područje Bliskog istoka i sjeverne Afrike. Nastala je iz al-Kaidinog iračkog ogranka, a tijekom 2013. i 2014. godine zauzela je velika područja Iraka i Sirije.”³⁹

U sukobima učestvuju i SAD kao podrška Sirijskim demokratskim snagama (SDF) odnosno Turska koja poduzima vojne akcije protiv Kurda u sjevernoj Siriji “Turska vojna akcija protiv kurdskih snaga u sjevernoj Siriji i osjetljivost Turske na prijedloge za jačanje kurdskih snaga ili potporu određenog stupnja kurdske političke autonomije na tom području, moraju se shvatiti u svjetlu sukoba unutar pretežno kurdske jugoistočne regije Turske. Ova je regija od 1984. žarište gotovo nemilosrdnog oružanog sukoba između turskih sigurnosnih snaga i Radničke stranke Kurdistanu (Partya Karkeren Kurdistanu, PKK), isprekidanog povremenim prekidima vatre.”⁴⁰

„Neprijatelj mog neprijatelja je moj prijatelj” - ova izreka ne može da se primjeni u Siriji. Kurdske grupe koje žive na sjeveru Sirije proglasile su početkom 2014. godine autonomiju na teritorijama koje kontrolišu...Kurdi, koji tvrde da ne podržavaju ni vlast ni opoziciju, borili su se sa „Islamskom državom” duž granice sa Turskom. Za to su dobili značajnu vojnu pomoć od Sjedinjenih Američkih Država koje ih vide kao jednu od najefikasnijih snaga na terenu koje se suprotstavljaju „Islamskoj državi”. Turska se takođe bori protiv „Islamske države”. Ali, u ovom slučaju, neprijatelj njihovog neprijatelja je njihov - neprijatelj. Turska vidi Narodne kurdske odbrambene jedinice u Siriji kao produženu ruku zabranjene Radničke partije Kurdistanu, koja se decenijama bori protiv turske vojske. Da bi sprečila formiranje autonomne oblasti duž svoje granice, Turska je krenula u vazdušne napade na kurdske jedinice i podržala ofanzivu sirijskih pobunjenika u kojoj je „Islamska država” protjerana sa svih dijelova teritorije koju ne kontrolišu kurdska milicija.“⁴¹

³⁸ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repozitorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 08.07.2022. godine, str.13

³⁹ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repozitorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 08.07.2022. godine, str.13

⁴⁰ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 79

⁴¹ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43229822>, pristupljeno 05.10.2021. godine

Osim Turske Al-Assada u Siriji podržava i Rusija. „Rusija podržava sirijsku vladu od početka sukoba 2011. godine, politički i vojnom pomoći, a od 30. septembra 2015. i direktnim vojnim sudjelovanjem u tom oružanom sukobu.“⁴² Al-Assada podržava i Iran. „Iran gleda na Bašara Al Asada, pripadnika alavitskog reda među šiitskim muslimanima, kao na svog najbližeg savetnika.“⁴³

Imajuću u vidu složenu situaciju u Siriji „Najjednostavnije objašnjenje bi glasilo: sirijski pobunjenici (i oni koji ih podržavaju) bore se protiv sirijskih vlasti (i njihovih saveznika), a obe strane bore se protiv „Islamske države“.“⁴⁴ SAD i Rusija su u vezi sa Sirijom složni samo u borbi protiv Islamske države, te u izjavi da ne postoji vojno rješenje za sukob u Siriji “Na marginama azijsko-pacifičkog samita, Rusija i SAD također su se u zajedničkoj izjavi složile da nastave svoje napore u borbi protiv Islamske države, uz napomenu da ne postoji vojno rješenje za sukob u Siriji.”⁴⁵

3.1.12 Oružani sukob u Egiptu

Egipat je država u sjeveroistočnoj Africi i jugozapadnoj Aziji. Leži između Sredozemnoga mora na sjeveru, Izraela i Palestine na sjeveroistoku, Crvenoga mora na istoku, Sudana na jugu i Libije na zapadu (vidi Sliku 1 – Karta Bliskog istoka).

„Egipat je najmnogoljudnija arapska zemlja i igra središnju ulogu u politici Bliskog istoka u moderno doba. 2011., nakon predsjedanja koje je trajalo gotovo 30 godina, predsjednik Hosni Mubarak svrgnut je protestima Arapskog proljeća.“⁴⁶ Smjenom Mubaraka, na čelo Egipta došlo je Muslimansko bratstvo koje je podržavalo novog predsjednika Muhammeda Mursija. Pošto je on nastojao podržati rad Ustavotvorne skupštine koja je trebala donijeti Ustav baziran na elementarnim vjerskim načelima šerijatskog prava, to je izazvalo nove nemire čija je eskalacija dovela do državnog udara kojim je vojska došla na vlast 03.06.2013. godine “U julu 2013...predsjednik Mohamed Morsi, smijenjen je s dužnosti u vojnom udaru koji je podržavao narod, a Abdel Fettah al-Sisi, umirovljeni feldmaršal i bivši ministar obrane, izabran je za predsjednika u maju 2014.”⁴⁷ Prema izjavi egipatskog predsjednika Abdel Fatahal-Sisi Egipat je postao sigurna i stabilna zemlja “Zahvaljujući svojim

⁴² Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 77

⁴³ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43229822>, pristupljeno 05.10.2021. godine

⁴⁴ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43229822>, pristupljeno 05.10.2021. godine

⁴⁵ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 78

⁴⁶ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 68

⁴⁷ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 69

velikim i lojalnim ljudima, Egipat je postao oaza sigurnosti i stabilnosti u regiji. Zato sam odlučio ne produžiti vanredno stanje u cijeloj zemlji”.⁴⁸

3.1.13 Oružani sukobi u Iraku

Irak je država u jugozapadnoj Aziji koja obuhvata područje Mezopotamije između rijeke Eufrat i Tigris i susjedna planinska područja. Na jugoistoku izlazi na Perzijski zaljev, na jugu graniči s Kuvajtom i Saudijskom Arabijom, na zapadu sa Jordanom i Sirijom, na sjeveru s Turskom i na istoku sa Iranom (vidi Sliku 1 – Karta Bliskog istoka).

Protesti u Iraku su počeli u februaru mjesecu 2011. godine. Glavni cilj protesta bio je svrgavanje s vlasti predsjednika Iraka Nourija Al-Malikija. Zacrtni cilj ostvario je ISIL padom grada Mosula u njegove ruke u juni mjesecu 2014. godine. Međutim, borba novoosnovane vlade protiv ISIL-a je nastavljena “Bitka za Mosul, drugi po veličini grad u Iraku, započela je u septembru 2016. i procijenjeno je da uključuje 54 000 vojnika u iračkoj vojsci, 14 000 PMF boraca, 40 000 Peshmerga i 500 američkih vojnika protiv procijenjenih 5000-9000 islamskih boraca.”⁴⁹, te je Mosul vraćen pod iračku vlast krajem 2016. godine. Sukobi su, međutim, nastavljeni i kasnije “Oružani sukob za izbacivanje Islamske države iz njenih preostalih džepova teritorija u sjevernom Iraku, posebno gradova Mousul i Tal Afar, nastavljeno je u 2017...”⁵⁰ Nedavno je objavljeno da je „IS izgubio osvojeni teritorij, no još je aktivan izvodeći napade na prostoru obiju država.”⁵¹ „Amerikancima predvođena koalicija koja se borila protiv ekstremističke Islamske države završila je borbenu misiju i napustila zemlju.”⁵²

3.2 Regionalno rivalstvo kao razlog naoružanja

Saudijska Arabija i Iran su dva moćna susjeda i višegodišnji suparnici u borbi za regionalnu dominaciju „Iran i Saudijska Arabija upleteni su u borbu za moć koju su neki komentatori opisali kao

⁴⁸<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2021/10/26/egipat-nakon-cetiri-godine-ukida-vanredno-stanje>, pristupljeno 25.02.2022. godine

⁴⁹ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 70

⁵⁰ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., Str. 70

⁵¹<https://www.index.hr/vijesti/clanak/koalicija-protiv-isa-završila-borbenu-misiju-napustila-irak/2329438.aspx>, pristupljeno 27.02.2022. godine

⁵²<https://www.index.hr/vijesti/clanak/koalicija-protiv-isa-završila-borbenu-misiju-napustila-irak/2329438.aspx>, pristupljeno 27.02.2022. godine

novi regionalni hladni rat.“⁵³ Kada se govori o stabilnosti na Bliskom istoku „Sporni odnos između Saudijske Arabije i Irana ključan je za stabilnost, ne samo u regiji Zaljeva, već i na Bliskom istoku i šire.“⁵⁴

3.3 Prirodni resursi Bliskog istoka kao razlog naoružavanja

Prirodni resursi Bliskog istoka nafta, plin i voda su jedan od uzroka sukoba na Bliskom istoku, te s tim u vezi i razlog naoružavanja kako bi se ovi resursi zaštitili ili stavili pod kontrolu, te kako bi pojedine zemlje sebi obezbjedile što bolji položaj odnosno dominaciju nad ovim energentima. Obzirom na navedeno može se reći da veza između prirodnih resursa Bliskog istoka nafte i plina, finansijskih sredstava koja se dobiju prodajom ovih resursa i novih sukoba predstavlja jedan začarani krug odnosno da na Bliskom istoku puno toga počinje ali i završava sukobima. Resursi Bliskog istoka su razlog sukoba, oni su izvor pribavljanja finansiranja sredstava, a ova finansijska sredstva opet služe za masovnu kupovinu oružja što produžava sukobe.

3.2.1 Nafta i plin kao razlog naoružanja

Bliski istok je regija koja ima najveće količine nafte i plina ukupnih svjetskih rezervi. Najveći proizvođači nafte na Bliskom istoku su Saudijska Arabija, Iran, Irak i Kuvajt. Tokom XX vijeka Saudijska Arabija se iz slabo razvijenog pustinjskog kraljevstva razvila u jednu od najbogatijih država svijeta. Najveći je izvoznik nafte na svijetu i osnivač OPEC-a, organizacije zemalja izvoznika nafte, u kojoj je najvažnija članica. Iran, odmah poslije Saudijske Arabije posjeduje druge po redu najveće zalihe nafte, ali i druge po redu najveće zalihe plina. Iran je sa svojim značajnim rezervama nafte i plina i 2016. godine ukinutim trgovinskim sankcijama ponovno postao važna komponenta energetskog sustava Bliskog istoka. „U Iranu je 2013. bila izborna godina, a birao se novi predsjednik. Za predsjednika je izabran Hassan Rouhani. Među njegovim prvim potezima bilo je obećanje inspektorima Ujedinjenih naroda detaljniji uvid u iranski nuklearni program nakon čega je objavio da Iran nikada neće proizvoditi nuklearno naoružanje, što je bilo dovoljno da počnu razgovori između vodećih privrednih zemalja svijeta za ukidanjem sankcija Iranu. Nakon dugotrajnih pregovora, one

⁵³ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 66

⁵⁴<https://mideast.prio.org/Events/Event/?x=2>, Iran and Saudi Arabia: Between Enmity and Amity, pristupljeno 22.02.2022. godine

su ukinute u januaru 2016. godine zbog napretka u suradnji s UN-om i prekida proizvodnje nuklearnog naoružanja. Ove sankcije su, među ostalim, Iranu zabranjivale izvoz nafte i plina. Ukidanjem sankcija, strane naftne kompanije su dobile mogućnost ulaganja i rada u Iranu, čime se nakon pet godina suspenzija otvorilo novo naftno tržište. Iran ima četvrte po veličini rezerve nafte, 9,3 % ukupnih svjetskih rezervi, i najveće rezerve plina što je otvaranjem ovog tržišta ostatku svijeta, znatno promijenilo globalni energetska poredak.⁵⁵ „Iran je ne samo veliki proizvođač/izvoznik nafte i plina, već zbog svoje pozicije predstavlja važno sjecište trenutnih i mogućih putanja za naftovode i plinovode.“⁵⁶ Zbog raspoloživih prirodnih energenata i dobre geografske pozicije Iran pokušava „da se u energetskom ratu pozicionira kao regionalno raskrižje“⁵⁷ što predstavlja prijetnju planovima SAD koja „nastoji centralno-azijsku energetska mrežu preusmjeriti prema zapadu. U ovoj energetskoj borbi, Iran pleće mrežu svojih saveznika i energetskih saradnji. Potpisani su energetska ugovori s Rusijom, Kinom i Indijom, od kojih je onaj s Kinom iz 2004. godine vrijedan čak 70-100 milijardi dolara.“⁵⁸ Katar posjeduje ležišta prirodnoga plina, te je procentualno na trećem mjestu u svijetu, odmah iza Irana i Rusije, a četvrti je u svjetskoj proizvodnji plina iza SAD-a, Rusije i Irana. „Sirijske rezerve nafte su male, svega 0,1 posto ukupnih globalnih rezervi“⁵⁹, međutim, iako Sirija nije među najvećim proizvođačima nafte na Bliskom Istoku, njezina uloga je strateški važna. Sirija čini poveznicu između ostatka ove regije i Turske, odnosno Europe⁶⁰ i predstavlja pogodan položaj za naftovode. „Naftovod koji se trebao izgraditi između Turske i zemalja Bliskog Istoka stopiran je zbog građanskog rata. Strane tvrtke koje su poslovale u Siriji..., a koje su donosile dodatnu zaradu, tehnologiju i poslove, morale su je napustiti. Proizvodnja i izvoz sirijske nafte su značajno smanjeni jer se naftna polja uglavnom nalaze na sjeveroistočnom dijelu zemlje na kojem se trenutno ratuje, što

⁵⁵ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repositorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 20.10.2022. godine, str.10

⁵⁶<https://elektronickeknjige.com/knjiga/simlesa-drazen/kako-potrositi-svijet/bliski-istok-br-pretplaceni-na-sjedinjenje-americke-drzave/>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁵⁷<https://elektronickeknjige.com/knjiga/simlesa-drazen/kako-potrositi-svijet/bliski-istok-br-pretplaceni-na-sjedinjenje-americke-drzave/>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁵⁸<https://elektronickeknjige.com/knjiga/simlesa-drazen/kako-potrositi-svijet/bliski-istok-br-pretplaceni-na-sjedinjenje-americke-drzave/>, pristupljeno 08.07.2022.g.

⁵⁹ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repositorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 20.10.2022. godine, str. 13

⁶⁰ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repositorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 20.10.2022. godine, str. 12

ugrožava sigurnost ljudi i naftnih postrojenja, te praćenje proizvodnje i prodaje nafte.“⁶¹ Jemen nema velike rezerve nafte, te je nasiromašnija država Bliskog istoka.

Od momenta pronalaska velikih nalazišta nafte, 30-ih godina XX vijeka, Bliski istok je postao „interesno područje mnogih svjetskih gospodarskih, političkih i vojnih sila“⁶² ali isto tako i najnestabilnija regija svijeta. Poznato je da je kontrola nad područjem nafte na Bliskom istoku glavni geopolitički i strateški cilj zemalja Bliskog istoka kao i cilj svjetskih političkih velesila. Zbog toga je Bliski istok postao „područje za prevlast nad izvorima nafte . Regionalni suparnici Saudijske Arabije i Irana i njihovih globalni partneri bore se za kontrolu nad Bliskim i njegovim izvorima nafte“⁶³ i plina jer Saudijska Arabija ima više nafte od Irana, Rusija ima više plina, ali niti jedna zemlja nema u tolikoj mjeri oba energenta.

3.2.2 Voda kao razlog naoružanja

Nafta i plin su do nedavno bili glavni uzrok geopolitičkog nadmetanja i sukoba u regiji, međutim, dramatično smanjenje vodnih potencijala na Bliskom istoku sve češće izaziva tenzije. „Očekuje se da će se nestašice vode na Bliskom istoku drastično pojačati. Budući da sve zemlje u regiji ne mogu jednako riješiti nadolazeću oskudicu, to može pogoršati postojeće regionalne asimetrije i dodatno doprinijeti sukobima. To je posebno slučaj za Izrael i Palestinu – zemlje koje se desetljećima bore oko raspodjele i pristupa vodi.“⁶⁴ Bliski istok se od 1998. godine suočava sa najvećim sušama u posljednjih skoro hiljadu godina obzirom da rast temperatura dovodi do isparavanja i nestanka izvorišta vode. Bliski istok je, pored Sjeverne Afrike, najtoplija i najsušnija regija na planeti, te bi nepovoljne klimatske promjene dodatno mogle učiniti neka područja nenastanjivim u budućnosti. Kako se klima dalje zagrijava, prema nekim procjenama temperature bi mogle dostići 60 i više stepeni Celzijusa usljed čega bi društvene i ekonomske posljedice mogle imati direktne negativne uticaje na sve sfere života, a posebno na ljudsko zdravlje ”Dojenčad i mala djeca posebno

⁶¹ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repozitorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 20.10.2022. godine, str. 13 i 14

⁶² Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repozitorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 20.10.2022. godine, str. 4

⁶³ Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/<https://repozitorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>, pristupljeno 20.10.2022. godine, sažetak rada

⁶⁴ <https://www.sipri.org/events/2019/water-symbol-israel-palestine-water-conflict>, Water as a symbol: The Israel – Palestine water conflict, pristupljeno 26.10.2021. godine

su osjetljivi na posljedice sukoba. Siromaštvo, smrtnost djece, pristup pitkoj vodi i uskraćivanje obrazovanja izravno uskraćuju djeci bitne sastojke za ljudski razvoj. Voda se ističe kao kritični faktor. Nedostatak pristupa čistoj vodi utječe na sve ostale razvojne ciljeve. Bolest koja se prenosi vodom je ubojica. Dugotrajan nedostatak pristupa odgovarajućim zalihama vode može uzrokovati oštećenje mozga, što utječe na razvoj kognitivnih sposobnosti s doživotnim posljedicama⁶⁵. Sve veća nestašica vode može rasplamsati regionalne sukobe i borbu oko oskudnih količina vode na Bliskom istoku U zadnje vrijeme, zbog nestašice vode, najžešći su sporovi između Egipta i Etiopije, te Turske, sa jedne i Sirije i Iraka, sa druge strane. Iako kroz Egipat protiče Nil, kao najveća rijeka na svijetu, Egipat se uz Iran i Jemen suočava sa najozbiljnijim problemima u vodosnabdjevanju. Egipatu koji ima oko 90 miliona stanovnika trenutno „nedostaje najmanje 30 odsto vode“⁶⁶, a kada se imaju u vidu „procjene da će egipatska populacija dostići 135 miliona do 2050. godine“⁶⁷, to će se uvećati i nestašice vode. Također, zbog visokih temperatura potrebne su i veće količine vode za poljoprivrednu proizvodnju pa usljed njene nestašice „dramatično raste egipatski uvoz hrane“⁶⁸. Sa druge strane Etiopija je „pokrenula projekat gradnje niza brana“ koje bi mogle da zadrže vodu namjenjenu Egiptu jer prema stavu Etiopije „ogromne količine vode odlaze sa njene teritorije bez ikakvog benefita po nju... Tako je Nader Nuredin, profesor iz Kaira, istakao da brane u Etiopiji “dovode u opasnost živote 90 miliona Egipćana”⁶⁹, a Egipat je više puta prijetio da će vojno intervenirati, ukoliko se ne nađe zadovoljavajuće rješenje.”⁷⁰ Očito da zbog različitog shvatanja svojine nad vodom dolazi i do spora između ovih zemalja pri čemu se ne nazire nikakav dogovor već se tenzije dodatno produbljuju, a zemlje Bliskog istoka dodatno naoružavaju.

Više od 12 miliona ljudi u Siriji i Iraku gubi pristup vodi, hrani i struji zbog porasta temperatura, rekordno niskog nivoa padavina i suše, što ljudima u cijeloj regiji oduzima vodu za piće i poljoprivredu. Sirija se u protekloj godini suočila s najvećom sušom u posljednjih 70 godina, pa su

⁶⁵<https://www.sipri.org/commentary/blog/2015/consequences-internal-armed-conflict-development-part-2>, The consequences of internal armed conflict for development (part 2), pristupljeno 26.10.2021. godine

⁶⁶ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁶⁷ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁶⁸ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁶⁹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁷⁰ <https://www.dw.com/bs/egipat-najja%C4%8Da-vojna-sila-u-regionu/a-52327800>, pristupljeno 26.10.2021. godine

“Sukob u Siriji i patnje kojima je zbog njega izloženo sirijsko stanovništvo najveća su svjetska humanitarna katastrofa, bez presedana u novijoj povijesti”⁷¹. Međutim, „Ankara je u posljednjih 20 godina odbacivala zahtjeve svojih susjeda za potpisivanjem zajedničkog sporazuma o kontroli toka Tigra i Eufrata“⁷², rijeke koje izvire u Turskoj, te se svojim tokom preko teritorije Sirije i Iraka ulijeva u Persijski zaljev. „Istovremeno, Ankara kontroliše i vodni potencijal rijeke Tigar, koji takođe izvire u Turskoj, teče preko Iraka i spaja sa Eufratom, prije ulivanja u Persijski zaliv.“⁷³ Stav Turske, u vezi sa nestašicom vode u Siriji i Iraku „je najeksplicitnije iskazao njen predsjednik Sulejman Demirel 1992. godine “Ni Sirija niti Irak ne mogu da polažu pravo na turske rijeke u istoj mjeri kao što Ankara ne može da potražuje njihovu naftu. To je pitanje suvereniteta. Imamo pravo da činimo šta želimo. Vodni resursi pripadaju Turskoj, kao što naftni resursi pripadaju njima. Mi ne tvrdimo da dijelimo njihove naftne resurse, a oni ne mogu da kažu da dijele naše resurse vode,” naglasio je Demirel.“⁷⁴

Sa velikim problem vodosnadbjevanja suočava se i Iran. “Naš glavni problem - opasniji nego Izrael, Amerika ili političke surevnjivosti – jeste da Iran može postati nenastanljiv... Ja sam duboko zabrinut zbog budućih generacija. Život u Iranu postoji sedam hiljada godina... Ukoliko se situacija ne promeni u narednih 30 godina, Iran će postati grad duhova”⁷⁵, istakao je Isa Kalantani naučnik i bivši ministar poljoprivrede Irana od 1989. do 1997. godine.

Pomoćnik generalnog sekretara UN-a, Hans van Ginkel, rekao je „Postoji opasnost da, međunarodni ili građanski, ratovi zbog vode postanu ključni dio scene dvadeset i prvog stoljeća.”⁷⁶ Bazen rijeke Jordan je „područje s najvećim potencijalom za međunarodni sukob zbog nedostatka resursa... I to nije samo zbog toga što je bazen rijeke Jordan siromašan resursima, nego i zato što se na tom području nalaze zemlje koje imaju historiju međusobnog sukoba: Sirija, Izrael, Palestina, Liban i Jordan.”⁷⁷ „Tadašnji izraelski ministar odbrane, Arijel Šaron je rekao: “Šestodnevni rat je počeo onog momenta kad je Izrael odlučio da intervenira kako bi zaustavio skretanje toka rijeke Jordan.”⁷⁸

⁷¹ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/syria/>, pristupljeno 10.10.2021. godine

⁷² <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁷³ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 08.07.2022. godine

⁷⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoku-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 26.10.2021. godine

⁷⁵ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>, pristupljeno 10.10.2021. godine

⁷⁶ <https://saff.ba/bliskom-istoku-predstoje-ratovi-za-vodu/>, pristupljeno 12.02.2022. godine

⁷⁷ <https://saff.ba/bliskom-istoku-predstoje-ratovi-za-vodu/>, pristupljeno 12.02.2022. godine

⁷⁸ <https://saff.ba/bliskom-istoku-predstoje-ratovi-za-vodu/>, pristupljeno 12.02.2022. godine

4 NAORUŽANJE ZEMALJA BLISKOG ISTOKA

Zbog kriza i ratova trgovina oružjem na Bliskom istoku je u procvatu. "Novi podaci pokazuju porast prodaje oružja zemljama Bliskog istoka, pri čemu je najveći uvoznik bila Saudijska Arabija. Uz tu zemlju, među pet najvećih uvoznika oružja u svijetu u posmatranom petgodišnjem periodu, bile su i Indija, Egipat, Australija i Kina. Udio tih pet zemalja u svjetskoj kupovini oružja iznosio je 36 odsto."⁷⁹ "Polovina izvoza oružja SAD u proteklih pet godina otišla je na Bliski istok, a polovina od toga u Saudijsku Arabiju. Istovremeno, porasla je potražnja sa naprednim američkim borbenim avionima, posebno u Evropi, Australiji, Japanu i Tajvanu", izjavio je viši saradnik u SIPRI Piter D. Vezeman. Prema njegovim riječima, izvoz oružja je za američku administraciju, pored izvora prihoda, i važan dio spoljne i bezbjednosne politike. "Oni izvoze oružje da bi stvarali prijatelje, pronašli saveznike i osigurali da će sa tim zemljama sarađivati u vojnim operacijama", ocijenio je Vezeman. Među pet zemalja koje su izvezle najviše oružja procentualno najveći porast prodaje, od čak 72 odsto, zabilježila je Francuska. Njen udio na globalnom tržištu oružja dostigao je vrhunac od 1990. godine i u periodu od 2014. do 2019. je iznosio 7,9 odsto. Francuska i dalje ima otvorene porudžbine za borbene avione, podmornice i fregate pa se može očekivati da će i narednih godina ostati među vodećim svjetskim izvoznicima oružja. Francuska je u proteklom petogodišnjem periodu izvozila oružje u ukupno 75 zemalja, ali je njena industrija najviše profitirala od porudžbina iz Egipta, Katara i Indije, kojima može da zahvali za 54 odsto zarade, pokazalo je istraživanje instituta SIPRI. Te porudžbine u prvom redu su se odnosile na borbene avione Rafal, koji su između 2014. i 2019. bili i najveći izvor zarade francuske vojne industrije. Njemačka se na tabeli najvećih izvoznika nalazi na četvrtom mjestu i između 2015. i 2019. je povećala izvoz za 17 odsto. Najveći kupci nemačkog oružja bile su zemlje Azije i Okeanije (30 odsto), evropske zemlje (26 odsto) i bliskoistočne zemlje (24 odsto). Njemačka 39 odsto zarade od prodaje oružanih sistema može da zahvali podmornicama."⁸⁰

Da su na Bliskom istoku najveći uvoznici oružja Izrael, Saudijska Arabija i Egipat, te da uvoz oružja raste iz godine u godinu potvrđuju slijedeći podaci SIPRI-ja: „Većina zemalja na Bliskom istoku bila je direktno uključena u nasilne sukobe 2013.-2017., a uvoz oružja država u regiji porastao je za 103 posto između 2008.-12. i 2013.-2017. Tokom 2013-17., 31 posto prometa oružja u regiju otišlo je u

⁷⁹ <https://www.vijesti.me/svijet/globus/424815/sad-lider-u-prodaji-oruzja-u-svijetu-saudijska-arabija-najveci-kupac>, pristupljeno 15.10.2021. godine

⁸⁰ <https://www.vijesti.me/svijet/globus/424815/sad-lider-u-prodaji-oruzja-u-svijetu-saudijska-arabija-najveci-kupac>, pristupljeno 15.10.2021. godine

Saudijsku Arabiju, 14 posto u Egipat i 13 posto u UAE. Iran, druga najmnogoljudnija država na Bliskom istoku, uvozi samo 1 posto oružja u regiji jer je pod embargom Ujedinjenih naroda na oružje. SAD su isporučile 52 posto ukupnog prometa oružja Bliskom istoku, a slijede je Velika Britanija (9,4 posto) i Francuska (8,6 posto). U razdoblju 2013-17. mnoge su države na Bliskom istoku nabavile oružje koje je proširilo njihov vojni kapacitet. Na primjer, Egipat je nabavio ALCM-ove iz Francuske, Saudijska Arabija ALCM-ove iz Velike Britanije i SAD-a; Kuvajt je nabavio ALCM-ove iz Velike Britanije. Katar je nabavio ALCM-ove iz Francuske i balističke projekte iz Kine; a UAE su nabavili balističke projekte iz SAD-a.⁸¹ „Izraelski uvoz oružja porastao je za 125 posto između 2008-12. i 2013-17.“⁸²

4.1 Ciljevi proizvodnje i trgovine oružjem

Glavni cilj proizvodnje i trgovine oružjem je ostvarivanje velikog profita, statistički, većeg “od profita koji je moguće ostvariti u građanskim granama proizvodnje i trgovine”⁸³ Radi toga „ogromne količine novca se ulažu u razvoj vojne tehnologije”⁸⁴ i proizvodnju sve više naprednijeg i opasnijeg oružja u odnosu na već proizvedeno oružje tako i u nabavku takvog oružja. U cilju sticanja što većeg profita, u svijetu je, pored legalne trgovine oružjem, prepoznata i nelegalna trgovina oružjem koja njenim “trgovcima” donosi ekstraprofit „Pored legalne trgovine oružjem, sve veći problem predstavlja njena nelegalna trgovina. Ona donosi mnogo veće profite iz razloga što se uglavnom vrši sa kupcima kojima međunarodna zajednica ne dozvoljava da oružje kupe na legalan način, te su oni spremni da plate i više od cene koje to oružje ima na legalnom tržištu, a što donosi ekstraprofit.”⁸⁵ Da je profit glavni cilj proizvodnje i trgovine naoružanjem proizilazi iz navoda njemačke kompanije za proizvodnju oružja ‘Rheinmetall’ prema kojima je zadovoljna “super ciklusom” u prodaji

⁸¹ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 210

⁸² Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 211

⁸³ Žaklina SPALEVIĆ, Željko BJELAJAC, Duško DIMITRIJEVIĆ, 2013, Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem, http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/526/1/Medjunarodni_problemi_br.2_2013-9-29.pdf, str. 141

⁸⁴ Žaklina SPALEVIĆ, Željko BJELAJAC, Duško DIMITRIJEVIĆ, 2013, Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem, http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/526/1/Medjunarodni_problemi_br.2_2013-9-29.pdf, str. 141

⁸⁵ Žaklina SPALEVIĆ, Željko BJELAJAC, Duško DIMITRIJEVIĆ, 2013, Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem, http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/526/1/Medjunarodni_problemi_br.2_2013-9-29.pdf, str. 141

oružja... Prema medijskim izvještajima, odgovorni u kompaniji Rheinmetall istakli su da su došla „posebna vremena za nabavku oružja, municije i oklopnih vozila.“⁸⁶

Osim profita kao glavnog cilja proizvodnje i trgovine, oružjem se trguje i u svrhu jačanja vojnih kapaciteta zemalja Bliskog istoka radi održavanja bilateralne i regionalne stabilnosti ali i radi naoružavanje zemalja u kojima se već vodi rat ili postoje konflikti ili vojno-politički sukobi. U svakom slučaju, bez obzira na razloge naoružavanja, naoružanje, u konačnici, ima za rezultat opadanje nacionalne sigurnosti svih država na regionalnom i globalnom nivou.

4.2 Naoružanje Izraela

4.2.1 Vojni efektivni Izraela

Izrael je bliskoistočna država smještena na jugoistočnoj obali Sredozemnog mora i sjevernoj obali Crvenog mora. Graniči s Libanom na sjeveru, Sirijom na sjeveroistoku, Jordanom na istoku, Palestinskim područjima Zapadnom obalom i Pojasom Gaze na istoku i zapadu, te Egiptom na jugozapadu (vidi Sliku1 – Karta Bliskog istoka). Izrael se ubraja među tehnološki najnaprednije države svijeta i spada među najveće svjetske uvoznike ali i izvoznike oružja.

Izrael je vojna sila koja ima vrhunsko, precizno naoružanje i naprednu industriju oružja, dok je izraelski vojni arsenal unaprijeđen i uvozom oružja vrijednog milijarde dolara. Države koje u najvećoj mjeri snadbjevaju Izrael oružjem su Sjedinjene Američke Države, Njemačka, Italija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Kanada.

Sjedinjene Američke Države su daleko najveći izvoznik oružja Izraelu “Izraelski uvoz oružja porastao je za 125 posto između 2008-12. i 2013-17. SAD su činile 60 posto tog uvoza oružja. Glavne isporuke u 2013. uključivale su 9 borbenih zrakoplova F-35 (od ukupne narudžbe za 50). Ovi zrakoplovi značajno jačaju sposobnost Izraela da gađa ciljeve širom Bliskog istoka. Njemačka je isporučila dvije podmornice Izraelu 2013.-2017., a one su činile 30 posto izraelskog uvoza oružja u tom razdoblju. Njemačka je 2017. pristala isporučiti još tri podmornice Izraelu.”⁸⁷ Izrael je u periodu

⁸⁶ <https://www.dw.com/bs/krize-u-svijetu-pospje%C5%A1uju-kupovinu-oru%C5%BEja/a-52680423>, pristupljeno 20.10.2021. godine

⁸⁷ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 211

2010-2019.g. izvezao ukupno 6.774 miliona USD vrijednosti oružja što čini 2,4% učešća u ukupnom svjetskom izvozu oružja, čime je Izrael zauzeo osmo mjesto na listi zemalja izvoznica oružja u svijetu.

4.2.2 Nuklearno oružje Izraela

Izrael nikada nije priznao posjedovanje nuklearnog oružja ali isto tako nije negirao njegovo posjedovanje niti je Izrael potpisnik Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (NPT) "Izrael nastavlja održavati svoju dugogodišnju politiku nuklearne neprozirnosti: niti službeno potvrđuje niti negira da posjeduje nuklearno oružje. Poput Indije i Pakistana, Izrael nikada nije bio ugovorna strana Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (NPT) iz 1968."⁸⁸ Od kasnih 1960. Izrael se smatra šestom nacijom na svijetu i prvom na Bliskom istoku koja je stekla sposobnost nuklearnog oružja. Tačna procjena izraelskog nuklearnog programa gotovo je nemoguća, s obzirom na to da izraelska vlada nikada nije priznala izradu nuklearnog oružja i nikada nije objavila nikakav izvještaj o svojim nuklearnim aktivnostima. Neizraelski izvori daju različite procjene stvarne veličine i sastava izraelskog nuklearnog naoružanja, ali "opći konsenzus je da Izrael posjeduje opsežan arsenal nuklearnih uređaja i niz projektila srednjeg dometa koji bi mogli biti iskorišteni."⁸⁹ „Dokumenti američke i izraelske vlade s kojih je skinuta oznaka tajnosti pokazuju da je Izrael počeo graditi zalihe nuklearnog oružja ranih 1960-ih, koristeći plutonij proizveden u Izraelskom istraživačkom reaktoru 2 (IRR-2) u Centru za nuklearna istraživanja Negev u blizini Dimone."⁹⁰

Iako raspolaže sa savremenim raketnim programom Izrael se ne smatra prijetnjom evropskoj sigurnosti jer „odnosi Izraela i EU su u najmanju ruku korektni, većinom dobri, a s nekim članicama EU (Njemačka, Nizozemska) čak vrlo bliski. EU s Izraelom ima zonu slobodne trgovine, a politički, ekonomski i kulturni odnosi su česti i intenzivni."⁹¹ Međutim, imajući u vidu svakodnevne sukobe između Izraela i Irana, nuklearno oružje se smatra velikom opasnošću po mir u regiji. Sa druge strane „Izrael je uvjeren da Iran namjerava proizvesti atomsku bombu i smatra da je time ugrožena njegova egzistencija“⁹² usljed čega je za očekivati da Izrael dodatno širi kapacitet svog naoružanja, a što opet dodatno ugrožava kako sigurnost regije tako i globalnu sigurnost.

⁸⁸ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 278

⁸⁹ Gawdat Bahgat, 2008, Proliferation of Nuclear Weapons in the Middle East, str. 113

⁹⁰ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 278

⁹¹ Vilko Klaskan1, 2012, Utjecaj proliferacije oružja za masovno uništenje na sigurnost Europske unije <https://hrcak.srce.hr/file/146442>, str. 190

⁹² <https://www.dw.com/bs/kako-izrael-i-iran-vode-skriveni-rat/a-58779359>, pristupljeno 15.07.2022. godine

„Procjenjuje se da Izrael ima približno 80 komada nuklearnog oružja (vidi tabelu 2)

Tabela 2: Izraelsko nuklearno oružje, Januar 2018

Tip	Raspon (km) ^a	Nosivost (kg)	Status	Br. glava
Avion b F-16A/B/C/D/I Falcon	1600	5400	205 avioni u inventaru: za neke se vjeruje da su opremljeni za isporuku nuklearnog oružja	.. 30
Balistički projektil na kopnu c Jericho II	1500- 1800	750- 1000	c. 25 projektili; prvi put uveden 1990	.. 25
Jericho III	> 4000	1000- 1300	Prvi put je počeo s radom 2001-15. i povremeno se mijenja Jericho II	25
Krstareće rakete	Postoje tvrdnje se da su dizel-električne podmornice klase Dolphin bile opremljene SLCM-ovima s nuklearnim oružjem; demantirali izraelski dužnosnici	..
Ukupno				80 d

..= nije dostupno ili nije primjenjivo; SLCM = krstareća raketa lansirana s mora.

a Domet zrakoplova je samo u ilustrativne svrhe; stvarni raspon misije će varirati. Nosivost projektila će se možda morati smanjiti kako bi se postigao maksimalni domet.

b Neki od 25 izraelskih zrakoplova F-15I također mogu imati ulogu dalekosežne nuklearne isporuke.

c Jericho III temelji se na svemirskom lansirnom vozilu Shavit, koje bi, ako se pretvori u balistički projektil, moglo isporučiti nosivost od 775 kg na udaljenosti od 4000 km.

d Procjena SIPRI-ja, koja je približna, je da Izrael ima 80 pohranjenih bojnih glava. Postoji značajna neizvjesnost oko veličine izraelskog nuklearnog arsenala i njegovih sposobnosti bojnih glava.⁹³

4.3 Naoružanje Palestine

Palestina se sastoji od dva područja Zapadne obale i Pojasa Gaze. Ova dva dijela Palestine razdvaja teritorija Izraela. Palestina graniči s Izraelom, Egiptom i Jordanom (vidi Sliku 1– Karta Bliskog istoka). Zapadna obala je naziv za teritorij s desne strane rijeke Jordan, na Arapskom poluotoku. „Pojas Gaze je jedno od najgušće naseljenih područja na svijetu, područje koje je (zbog praktički

⁹³ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 279

hermetički zatvorenih granica s Egiptom na jugu i Izraelom na istoku i sjeveru, te Sredozemnim morem na zapadu) gospodarski uglavnom izolirano.“⁹⁴ „Palestinski pokret Hamas koji vlada Pojasom Gaze obnovio je arsenal od 2014. godine, kada je ratovao s Izraelom na toj palestinskoj teritoriji i sada raspolaže velikim brojem raketa, navođenih projektila i dronova”..⁹⁵ „Hamasovi projektili su dugo vremena stizali uglavnom iz Irana. Analitičar Fabian Hinz, koji se specijalizirao za područje raketa na Bliskom istoku, za njemački javni servis ZDF je rekao: "Bilo je poznato da su razne skupine u znatnoj mjeri povećale svoje arsenale raketa. Bilo je poznato i da se količina raketa koja im stoji na raspolaganju kreće u hiljadama komada, to je sve u više navrata potvrđeno i od strane izraelskih izvora.” List "Jerusalem Post" je citirao izvore iz redova tajnih službi koji tvrde da Hamasov arsenal obuhvaća i do 6000 projektila. A tu je i do 8000 raketa koje posjeduje Islamski džihad, organizacija koja djelomično surađuje i s Hamasom... U međuvremenu Hamas, kako se pretpostavlja, veći dio raketnog arsenala proizvodi sam na licu mjesta, u Pojasu Gaze – i to dijelom uz pomoć iz inozemstva.“⁹⁶

4.4 Naoružanje Irana

Iran je država u Jugozapadnoj Aziji koja na zapadu graniči s Irakom i Turskom, na sjeveru s Armenijom, Azerbejdžanom i Turkmenistanom i na istoku s Afganistanom i Pakistanom (vidi Sliku 1 – Karta Bliskog istoka). Iran je najmnogoljudnija država Bliskog istoka, te je uz Saudijsku Arabiju vodeća privredna zemlja koja na vojnu industriju izdvaja milijarde dolara i to kako na uvoz oružja tako i na vlastitu proizvodnju naoružanja. m.

U svijetu se vjeruje da Iran razvija nuklearno oružje. Iran sa druge strane negira vojni karakter svojeg nuklearnog programa i oštro i otvoreno kritikuje upotrebu hemijskog oružja, te svoje razvojne programe predstavlja isključivo u miroljubive svrhe što se ne može sa sigurnošću potvrditi pogotovo ako se imaju u vidu da „Viši savjetnik iranskog vrhovnog vođe ajatolaha Alija Hamneija kaže da je zemlja sposobna napraviti nuklearno oružje, ali odluka da li će to učiniti još nije donesena.”⁹⁷ „Na ceremoniji održanoj povodom imenovanja Davida Barneaa za čelnika izraelske obavještajne službe

⁹⁴ <https://www.dw.com/hr/tko-je-hamas-i-tko-ga-podr%C5%BEava/a-57554286>, pristupljeno 23.02.2022. godine

⁹⁵ <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2021/2/12/visi-komandant-u-izraelskoj-vojsci-tvrdi-da-hamas-raspolaže-velikim-brojem-raketa>, pristupljeno 23.02.2022. godine

⁹⁶ <https://www.dw.com/hr/tko-je-hamas-i-tko-ga-podr%C5%BEava/a-57554286> pristupljeno, 23.02.2022. godine

⁹⁷ <https://www.slobodnaevropa.org/a/iran-nuklearna-bomba-teheran-/31947446.html>, pristupljeno 18.07.2022. godine

Mossad, Netanyahu je kazao da je najveća egzistencijalna prijetnja s kojom se Izrael suočava mogućnost da Iran posjeduje nuklearno oružje.“⁹⁸

4.5 Naoružanje Saudijske Arabije

Saudijska Arabija je država na Arapskom poluotoku u Jugozapadnoj Aziji. Na zapadu izlazi na Crveno more, a na istoku na Perzijski zaljev. Na sjeveru graniči sa Jordanom, Irakom i Kuvajtom, na jugu sa Jemenom, na jugoistoku sa Omanom, te na istoku sa UAE i Katarom (vidi Sliku 1 - Karta Bliskog istoka). Saudijska Arabija sa površinom od 2.15 miliona km² je najveća država na Bliskom Istoku, te kao takva ima veliki utjecaj na cijelu regiju. Kao najveći izvoznik nafte na svijetu i Saudijska Arabija je jedna od najbogatijih zemalja svijeta i spada među najveće uvoznike oružja.

Prema mišljenju analitičara, Saudijska Arabija se u vojno-tehničkom smislu ubraja u najopremljenije zemlje na svijetu. Posljednjih godina vrši se ubrzana nabavka vojne opreme i naoružanja, a analitičari to vide kao pokušaj suprotstavljanja iranskom utjecaju u regiji. „Saudijska Arabija je bila drugi najveći svjetski uvoznik oružja u razdoblju 2013.-2017., a uvoz oružja se povećao za 225 posto u usporedbi s 2008.-12. U razdoblju 2013-17., 61 posto uvoza oružja u Saudijsku Arabiju dolazilo je iz SAD-a, a 23 posto iz Ujedinjenog Kraljevstva. Isporuke u ovom razdoblju uključivale su 78 borbenih zrakoplova, 72 borbenih helikoptera, 328 tenkova i oko 4000 ostalih oklopnih vozila. Do kraja 2017. naručeno je mnogo više oružja, što ukazuje na nastavak visoke razine prijenosa oružja još najmanje pet godina. Prethodni vrhunac uvoza oružja u Saudijsku Arabiju dogodio se 1995.-99., kada je također bila drugi najveći svjetski uvoznik oružja. Međutim, njezin uvoz oružja u 2013.-17. bio je 48 posto veći od uvoza 1995.-1999. Za razliku od kasnih 1990-ih, Saudijska Arabija sada koristi oružje koje je uvezla u velikim borbama, posebno u Jemenu.“⁹⁹

4.6 Naoružanje Turske

Turska se nalazi na raskršću Evrope i Azije i zemlja je značajnog geostrateškog značaja koja graniči sa Grčkom na zapadu, Bugarskom na sjeverozapadu, Gruzijom na sjeveroistoku, Armenijom, Irakom, Azerbejdžanom na istoku i Irakom i Sirijom jugoistoku. Okružena je Sredozemnim morem na jugu, Egejskim morem na zapadu i Crnim morem na sjeveru (vidi Sliku 1 - Karta Bliskog istoka). Turska se naoružava kao i sve druge zemlje bliskog istoka ali dijeleći podatke i o Turskoj „SIPRI je otkrio

⁹⁸ <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/netanyahu-sve-%C4%87emo-u-%C4%8Diniti-kako-bismo-sprije%C4%8Dili-iran-da-posjeduje-nuklearno-oru%C5%BEje/2260656>, pristupljeno 18.07.2022. godine

⁹⁹ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 210

da je turski uvoz oružja pao za 59 posto između 2011.-15. i 2016.-2020. Prema Institutu, glavni razlog je bio što su SAD 2019. zaustavile isporuke borbenih zrakoplova F-35 toj zemlji, nakon što je Turska uvezla ruske sustave protuzračne obrane. Turska također povećava domaću proizvodnju glavnog oružja, kako bi smanjila svoje oslanjanje na uvoz.¹⁰⁰

4.7 Naoružanje Katara

Katar je država u istočnom dijelu Arapskoga poluotoka, na obali Perzijskoga zaljeva koja na jugu graniči sa Saudijskom Arabijom (vidi Sliku 1 - Karta Bliskog istoka). Ubrzani ekonomski razvoj u drugoj polovini XX vijeka bio je rezultat pronalaska bogatih nalazišta nafte i prirodnoga plina. „Katar je s velikim brojem iseljeničkog stanovništva tradicionalno bio usredotočen na unutrašnju sigurnost, ali nagli pad u odnosima s velikim i dobro naoružanim susjedima natjerao ga je da preispita svoju vojsku.“¹⁰¹ „Otprilike 2011. Katar je počeo postajati sve odlučniji u svojoj vanjskoj politici prema Bliskom istoku i sjevernoj Africi te je pokrenuo brzo jačanje svojih oružanih snaga. Uvoz oružja iz Katara porastao je za 166 posto između 2008-12. i 2013-17. SAD su činile 67 posto, a Njemačka 20 posto katarskog uvoza oružja u razdoblju 2013-17. Katar je potpisao nekoliko velikih ugovora 2013.-17., uključujući 24 borbeni zrakoplova iz Francuske 2015.; za 2 fregate i 4 korvete iz Italije 2016.; i za 36 borbenih zrakoplova iz SAD-a, 24 iz Ujedinjenog Kraljevstva i 12 iz Francuske u 2017. Dogovori su sklopljeni ubrzo nakon što su se pojavile napetosti između Katara i nekoliko arapskih država, na čelu sa Saudijskom Arabijom i UAE.“¹⁰² „Što je prijetnja invazijom od strane Saudijske Arabije i UAE postajala opipljivija, Katar je pokušao ubrzati svoj program nabave oružja.“¹⁰³

4.8 Naoružanje Egipta

Egipat je država u sjeveroistočnoj Africi i jugozapadnoj Aziji (Sinajski poluotok). Leži između Sredozemnoga mora na sjeveru, Izraela i Palestine na sjeveroistoku, Crvenoga mora na istoku, Sudana na jugu i Libije na zapadu (vidi Sliku 1 - Karta Bliskog istoka). Egipatska vojska je među najjačim na svijetu, a "Njena današnja snaga počiva na mirovnom sporazumu između Izraela i Egipta

¹⁰⁰<https://m.bianet.org/english/militarism/240878-sipri-turkey-s-arms-imports-fell-by-59-percent>, pristupljeno 25.02.2022. godine

¹⁰¹<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2021/1/5/kako-je-zaljevska-kriza-potaknula-katar-na-sirenje-vojske>, pristupljeno 23.02.2022. godine

¹⁰² Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 210 i 211

¹⁰³<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2021/1/5/kako-je-zaljevska-kriza-potaknula-katar-na-sirenje-vojske>, pristupljeno 23.02.2022. godine

iz 1979. godine. Od tada egipatska vojska od Sjedinjenih Država svake godine dobija oružje u vrijednosti od otprilike 1,3 milijarde dolara. Amerikanci su se tada obavezali na podršku kako Egiptu, tako i Izraelu”.¹⁰⁴ „Uvoz oružja iz Egipta porastao je za 215 posto između 2008.-12. i 2013.-2017., te je postao treći najveći svjetski uvoznik. SAD je glavni egipatski dobavljač oružja od kasnih 1970-ih i činio je 45 posto egipatskog uvoza oružja u razdoblju 2008.-2012. Međutim, 2013-15 obustavio je isporuke Egiptu određenih vrsta oružja, posebice borbenih zrakoplova. Godine 2014. Egipat je potpisao veliki ugovor o naoružanju s Francuskom, a isporuke su počele 2015. Kao rezultat toga, Francuska je činila 37 posto egipatskog uvoza oružja u razdoblju 2013.-2017. te je pretekla SAD i postala glavni dobavljač oružja Egiptu u tom razdoblju. To je bilo unatoč činjenici da su SAD ukinule svoja ograničenja 2015. i povećale svoje ukupne opskrbe Egiptu za 84 posto između 2008.-12. i 2013.-17.”¹⁰⁵ „Egipatski uvoz oružja porastao je za 136 posto između 2011. – 2015. i 2016. – 2020. Egipat, koji je upleten u sporove s Turskom oko resursa ugljikovodika u istočnom Mediteranu, uložio je velika sredstva u svoje pomorske snage.”¹⁰⁶

Iako je Egipat tvrdio da nikada nije proizvodio i skladištio nuklearno oružje poznato je “Egipat je bio prva zemlja Bliskog Istoka, koja se dokopala kemijskog oružja i upotrijebila ga. Prema izvješćima korišten je fozgen i kožni bojni otrovi protiv jemenskih rojalističkih snaga sredinom 1960 -tih.”¹⁰⁷

¹⁰⁴ <https://www.dw.com/hr/egipat-najja%C4%8Da-vojna-sila-u-regiji/a-52338498>, pristupljeno 25.02.2022. godine

¹⁰⁵ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 211

¹⁰⁶ <https://m.bianet.org/english/militarism/240878-sipri-turkey-s-arms-imports-fell-by-59-percent>, pristupljeno 25.02.2022. godine

¹⁰⁷ Vilko Klasan1, 2012, Utjecaj proliferacije oružja za masovno uništenje na sigurnost Europske unije <https://hrcak.srce.hr/file/146442>, str. 185, pristupljeno 15.11.2021. godine

5 PRIJETNJE OD NAORUŽANJA NA BLISKOM ISTOKU

Kada se govori o naoružanju Bliskog istoka prvenstveno se “mora govoriti o sigurnosti regije, država i naroda Bliskog Istoka”¹⁰⁸, ali svakako i o sigurnosti generalno. Naoružanje odnosno širenje oružja nije samo prijetnja po mir već i prijetnja po ekonomsku i socijalnu sigurnost (prijetnja koja uključuje siromaštvo, zarazne bolesti, korupciju i degradaciju okoliša), međudržavne i unutarnje konflikte posebno kod nerazvijenih zemalja (genocid, trgovina ženama i djecom, otmice, trgovina ljudskim organima i sl.).

„Još od „Arapskog proljeća“, Bliski Istok doživio je brojne promjene u svojoj sigurnosnoj situaciji, a najveća od njih je da konvencionalne i nekonvencionalne sigurnosne prijetnje koegzistiraju i pogoršavaju se istovremeno. Politički prevrati stvorili su prostor za sigurnosne rizike raznih oblika. Na primjer, promjene režima u Tunisu, Libiji, Egiptu, Jemenu, Sudanu i Alžiru zakomplicirale su sigurnosno okruženje na Bliskom istoku. U ovoj regiji pitanja nacionalne sigurnosti očituju se kao pitanja osiguranja hrane, ekološke sigurnosti i prijetnji javnoj sigurnosti. Efekat širenja značajan je aspekt regionalnih sigurnosnih prijetnji. Terorizam, ekstremisti i izbjeglice s Bliskog Istoka su već postali globalni faktori rizika.“¹⁰⁹

Širenje naoružanja na Bliskom istoku i utrka za naoružanjem je blisko povezano jer bez utrke za naoružanjem ne bi bilo niti širenja naoružanja “Moglo bi se reći da je utrka u naoružavanju jedno od obilježja proliferacije i njezin glavni mehanizam”.¹¹⁰ S tim u vezi može se reći da je utrka za naoružanjem osnovni razlog širenja naoružanja ali i sve veća prijetnja po mir i sigurnost.

5.1 Naoružanje kao prijetnja po mir i sigurnost

Naoružanje na Bliskom istoku predstavlja ozbiljnu prijetnju po mir i sigurnost kako regije tako i globalno jer uzrokuje oružano nasilje i to ne samo između država koje su već ili bi mogle biti u međusobnim oružanim sukobima već i kroz drugu vrstu nasilja kao što je terorizam, ilegalno posjedovanje, korištenje ili krijumčarenje nuklearnog materijala i opreme i sl.. Smatra se da je oružje

¹⁰⁸ <https://pisjournal.net/mir-i-sigurnost-na-bliskom-istoku/>, pristupljeno 23.02.2022. godine

¹⁰⁹ <https://pisjournal.net/mir-i-sigurnost-na-bliskom-istoku/>, pristupljeno 23.02.2022. godine

¹¹⁰ Darwin Lisica, 2021, Proliferacija i politike razoružanja - El. knjiga. - Sarajevo : Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, <https://fjn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/06/PROLIFERACIJA%20I%20POLITIKE%20RAZORUZANJA%20-%20e%20izdanje.pdf>, str. 105, pristupljeno 13.07.2022.g.

za masovno uništenje najveća prijetnja sigurnosti na Bliskom istoku odnosno prijetnja građanima cijelog svijeta pogotovo u slučaju „povezanosti proliferacije OMU s drugim globalnim rizicima kao što su organizirani kriminal, međunarodni terorizam, regionalni konflikti te drugi globalni problemi koji pogoduju proliferaciji OMU, čime se globalna sigurnost dramatično smanjuje.“¹¹¹ Prema sadržaju *Nuclear Rivals In The Middle East*, Shayam Bhatia, (2017) „Nuklearno oružje nedostižne su 'igračke' modernog ratovanja i za njim žudi svaka bliskoistočna vlada... Kombinacija ovih nuklearnih ambicija, velike količine novca koji se može staviti na raspolaganje za istraživanje i politička nestabilnost tog područja čine regiju snažnim primjerom napora i opasnosti od nuklearnog širenja.“¹¹² Američki geostrateg Brzezinski o Bliskom istoku i Perzijskom zaljevu kaže: „Ovaj region nalikuje 'tetivi luka' koja je napeta do krajnjih granica i pripravna za odapinjanje strijele u pravcu svijeta. Ova tetiva luka proteže se od roga Afrike do Afganistana i od Irana do Bliskog istoka. Ova je 'tetiva' žiža jake utrke velesila, a rubovi te žiže mogu planuti svakog trena i izazvati nemir svjetskih razmjera.“¹¹³

5.2 Terorizam kao prijetnja po mir i sigurnost

Terorizam je danas savremena sigurnosna prijetnja koja utječe na sve sfere života društva u cjelini. Tako se, na primjer, u Strategiji nacionalne sigurnosti Vlade RH navodi „kako je vjerojatnost klasične vojne prijetnje koja bi ugrožavala nacionalnu sigurnost Republike Hrvatske niska.“¹¹⁴ Međutim “Terorizam je stalna prijetnja međunarodnoj i nacionalnoj sigurnosti, a bitno se povećala spremnost i sposobnost terorista za izazivanjem većeg broja žrtava i razaranja većih razmjera.”¹¹⁵

Terorizmom nisu zahvaćene samo razvijene zemlje već i zemlje u razvoju i siromašene zemlje. Iako teroristi dolaze i iz bogatih i ekonomski razvijenih zemalja, a ne samo iz siromašnih zemalja Bliskog istoka, poslije terorističkih napada na SAD migranti su od strane domicilnog stanovništva smatrani mogućim nosiocima takvih aktivnosti, te se stvorila jaka antimigrantska klima posebno prema migrantima koji su dolazili sa Bliskog istoka. Ovome su dodatno doprinijeli i teroristički napadi na Bliskom istoku, Evropi i na ostalim kontinentima jer je “IS kontrolisao velika područja Iraka i Sirije, a imao je podružnice i pristalice u nekoliko drugih država. Grupa je upravljala desetinama hiljada

¹¹¹ Vilko Klasan1, 2012, Utjecaj proliferacije oružja za masovno uništenje na sigurnost Europske unije, <https://hrcak.srce.hr/file/146442>, str. 133, pristupljeno 13.07.2021. godine

¹¹²<https://www.routledge.com/Nuclear-Rivals-in-the-Middle-East/Bhatia/p/book/9781138655430>, pristupljeno 05.03.2022. godine

¹¹³ <https://www.tacno.net/svijet/zasto-je-bliski-istok-centar-terorizma/>, pristupljeno 05.11.2021. godine

¹¹⁴ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html, pristupljeno 13.07.2022. godine

¹¹⁵ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html, pristupljeno 13.07.2022. godine

boraca u Iraku i Siriji, a teroristički napadi koji se pripisuju IS-u izvan te dvije zemlje pokazali su njezinu sposobnost da ugrozi društva na širem Bliskom istoku, Africi, Južnoj Aziji i Europi.”¹¹⁶

5.2.1 Razlozi nastanka terorizma na Bliskom istoku i terorističke organizacije Bliskog istoka

Razlozi nastanka i razvoja terorizma na Bliskom istoku su različiti. Prvi razlog nastanka terorizma su sukobi i ratovi na Bliskom istoku koji traju gotovo koliko i bliskoistočna istorija. Nadalje, na razvoj terorizma utječe nizak nivo kulturno-socijalnog razvoja u nekim bliskoistočnim zemljama što nikako ne znači da terorizam postoji i u razvijenim zemljama. Do terorizma su doveli i ekonomski razlozi jer se prihod, ostvaren od prodaje nafte, ne raspoređuje na šire mase pa naglo bogaćenje pojedinaca s jedne strane i povećan broj siromašnih sa druge strane dovodi do pojave terorizma.

Veće terorističke organizacije na Bliskom istoku su ISIS, Al -Kaida, Al-Nusra-Front, Ansar-al-Šaria, Hisbollah, Hamas. U okviru svog djelovanja imaju određene ciljeve pa je tako cilj djelovanja ISIS-a velika „Država božija“ koja bi obuhvatala Siriju, dijelove Iraka, Libana, Palestine i Jordana dok je cilj Al-Kaide koja „se smatra majkom globalnog džihada“¹¹⁷ formiranje „Države božije“ koja bi obuhvatala sve islamske države i područja. Smatra se da je Al-Nusra-Front službeni ogranak Al-Kaide i to je jedna od najvažnijih pobunjeničkih grupa u Siriji. Među njenim ciljevima se navodi formiranje islamističke države u Siriji i na kraju u svim zemljama koje leže uz obale istočnog Mediterana. „Pripadnici Ansar Al-Šarija važe kao ispostava Al-Kaide u Libiji, a njihov cilj je stvaranje „države božje“.¹¹⁸ Libanski Hisbollah je osnovan 1982. godine, te se Hisbollahove jedinice u Siriji bore na strani Assadovih trupa. Hamas je osnovan 1987. godine, te predstavlja palestinski ogranak Muslimanskog bratstva koji je formiran sa ciljem uništenja Izraela - „Sopstvenom poveljom on se obavezao na uništenje Izraela.“¹¹⁹ Hamasova povelja definiše istorijsku Palestinu - uključujući današnji Izrael - kao islamsku zemlju i isključuje bilo kakav trajni mir sa jevrejskom državom.¹²⁰ „Hamas u cjelini, ili u nekim slučajevima njegovo vojno krilo, proglašen je terorističkom grupom u Izraelu, Sjedinjenim Američkim Državama, Evropskoj uniji i Velikoj Britaniji, kao i kod drugih velikih sila.“¹²¹

¹¹⁶ <https://www.sipri.org/yearbook/2016/02> , 2. Armed conflict in the Middle East, pristupljeno 06.11.2021. godine

¹¹⁷ <https://www.dw.com/bs/teroristi%C4%8Dke-grupe-u-africi-i-na-bliskom-istoku/a-17738749>, pristupljeno 13.07.2022. godine

¹¹⁸ <https://www.dw.com/sr/ko-s-kim-ratuje-u-libiji/a-17894831>, pristupljeno 23.02.2022.godine

¹¹⁹ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-57114996>, pristupljeno 13.07.2022. godine

¹²⁰ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-57114996>, pristupljeno 23.02.2022. godine

¹²¹ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-57114996>, pristupljeno 23.02.2022. godine

Terorističke organizacije sa širom javnošću komuniciraju putem interneta kao glavnim, univerzalnim komunikacijskim sredstvom ali i putem drugih sredstava javnog informisanja (televizije, radija, novina i slično). „Terorističke organizacije koriste globalnu mrežu ne samo za vođenje psihološkog rata ili širenja propagande, već i za regrutiranje novih članova, prikupljanje finansijskih sredstava, istraživanje, koordiniranje akcija i dr.”¹²² Međutim, ne samo da informacijska tehnologija služi u navedene svrhe već ona može biti i predmetom napada od strane terorističkih organizacija „sa svrhom uništavanja ili ometanja funkcioniranja informacijskoga sistema i informacijske infrastrukture (napajanje, komunikacija i dr., a ciljem njenog uništavanja ili ometanja ili s ciljem njenog manipuliranja mijenjajući ili otuđujući podatke.“¹²³ Tako u Egiptu “Nedavno su se proširile opasne vrste kibernetičkih napada i kibernetičkih zločina, koristeći napredne tehnologije, kao što su računalstvo u oblaku, prisluškivanje i uređaji za upad u mrežu, napredno šifriranje i automatizirani alati za hakiranje usmjereni na računalne sustave i baze podataka. Osim toga, napredni zlonamjerni softver može se implementirati kako bi se potkopali sigurnosni sustavi mreže i kompromitirali računalni sustavi”.¹²⁴ „Obzirom na opasnosti koje prouzokuju ili mogu prouzrokovati napadi na informacijski sistem dva ključna prioriteta EU-a u 2017. bila su suzbijanje upotrebe digitalne tehnologije od strane terorista...”¹²⁵

5.2.2 Oblici terorizma koji se susreću na Bliskom istoku

Postoji više oblika terorizma ali najopasniji po sigurnost Bliskog istoka i globalno je ekološki terorizam koji opet može biti hemijski, bioterorizam ili nuklearni terorizam. Svaki od navedenih oblika terorizma predstavlja prijetnju po sigurnost bilo manjeg ili većeg intenziteta.

„Ekološki terorizam je početkom XXI vijeka postao najizrazitija opasnost za čovečanstvo. Ovaj oblik terorizma je karakterističan po tome što u svojim aktivnostima koristi "resurse kao alat" i "resurse kao metu". Kada su u pitanju "resursi kao alat", ta vrsta terorizma se koristi kad se eko-resursi upotrebljavaju kao prenosilac destruktivnog, opasnog agensa – čestice na populaciju. Teroristi koji

¹²² https://www.researchgate.net/publication/326068679_Teroristicke_organizacije_kao_akteri_politicke_komunikacije, pristupljeno 14.07.2022. godine

¹²³ Azra Cakić, 2018, Sociološki diskurs o terorizmu -završni diplomski rad, https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/17_18/soc/Azra-Cakic.pdf, str. 20, pristupljeno 14.07.2022. godine

¹²⁴ <https://www.un.org/disarmament/wp-content/uploads/2019/09/Egypt-2019.pdf>, Egypt, str. 2 i 3, pristupljeno 11.02.2022.g.

¹²⁵ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 60

žele da koriste "resurse kao metu" napadaju direktno ciljeve (npr. mogu da dignu u vazduh branu i poplave grad ili više gradova)."¹²⁶

Hemijski terorizam ima dugu tradiciju. Bojni otrovi i to pesticidi, hlor i fosgen korišteni su još u Prvom svjetskom ratu "Savremena uporaba hemijskog oružja započela je s Prvim svjetskim ratom, kada su obje strane u sukobu u potrijebile otrovni plin za nanošenje mučnih patnji i značajne žrtve na bojnopolju. Takvo oružje se u osnovi sastojalo od dobro poznatih komercijalnih hemikalija koje se stavljaju u standardno streljivo kao što su granate i topničke granate. Klor, fosgen (sredstvo za gušenje) i iperit (koji uzrokuje bolne opekline na koži) bili su među korištenim hemikalijama. Rezultati su bili neselektivni i često poražavajući. Posljedično je umrlo gotovo 100.000 ljudi."¹²⁷ „U razdoblju hladnog rata došlo je do značajnog razvoja, proizvodnje i skladištenja hemijskog oružja. Do 1970-ih i 80-ih godina, procjenjuje se da je 25 država razvijalo sposobnosti hemijskog oružja. No od kraja Drugog svjetskog rata hemijsko oružje je navodno korišteno u samo nekoliko slučajeva, posebice od strane Iraka 1980-ih protiv Islamske Republike Iran."¹²⁸ Za razliku od nuklearnog i biološkog terorizma, hemijske supstance su mnogo dostupnije, mogu se jednostavnije proizvoditi tako da su već neke komponente prisutne u hemijskoj, naftnoj i farmaceutskoj industriji. Imajući u vidu da nabavka hemijskih supstanci ne zahtjeva velika finansijska sredstva i da se lako može nabaviti može se zaključiti da je hemijski terorizam izuzetno opasan. Na takvu opasnost posebno ukazuje činjenica da hemijski otrovi imaju nekoliko puta veću efikasnost od konvencionalnog oružja, te da ih je nemoguće efikasno i jednostavno detektovati.

Kada je u pitanju bioterizam, u istoriji ratovanja je poznata upotreba biološkog oružja, odnosno primjena patogenih mikroorganizama (gljiva, virusa, bakterija, protozoa), insekata i životinja kako bi se izazvala masovna oboljenja i smrt ljudi i životinja kod protivnika "Biološko oružje širi organizme ili toksine koji uzrokuju bolesti kako bi naštetili ili ubili ljude, životinje ili biljke. Mogu biti smrtonosne i vrlo zarazne. Bolesti uzrokovane takvim oružjem ne bi se ograničile na nacionalne granice i mogle bi se brzo širiti svijetom. Posljedice namjernog oslobađanja bioloških agenasa ili toksina od strane državnih ili nedržavnih aktera mogle bi biti dramatične. Osim tragičnih gubitaka života, takvi događaji mogu uzrokovati nestašicu hrane, ekološke katastrofe, razorne ekonomske

¹²⁶ Prof. dr Rade Biočanin Doc. dr Sonja Ketin, 2019, Akcidenti u životnoj sredini, <http://defendologija-banjaluka.com/files/Akcidenti%20u%20ZS.pdf>, str. 69, pristupljeno 13.07.2022.g.

¹²⁷ <https://www.un.org/disarmament/wmd/chemical/>, Chemical Weapons, pristupljeno 11.02.2022. godine

¹²⁸ <https://www.un.org/disarmament/wmd/chemical/>, Chemical Weapons, pristupljeno 11.02.2022. godine

gubitke i raširenu bolest, strah i nepovjerenje u javnosti.”¹²⁹ Kako bi zarazili neprijatelje Tatari su još u XVII vijeku na njih bacali leševe vojnika umrlih od kuge, a u istom vijeku veliki broj Indijanaca je umro od virusa velikih boginja.

Nuklearno oružje je najopasnije oružje na zemlji dok se pod nuklearnim terorizmom podrazumijeva upotreba ili prijetnja upotrebom radioaktivnih materijala. S obzirom da se nuklearna tehnologija sve više razvija, jasno je da se razvijaju i rizici i bezbjednosne prijetnje od njene upotrebe. Koliko je nuklearno oružje opasno pokazuju podaci prema kojima bi od upotrebe od nuklearne bombe od 20 kilotona „poginulo između 50.000 i 500.000 ljudi, i da bi ih isto toliko bilo povrijeđeno. Više od 1,5 miliona bi bilo izloženo radijaciji od radioaktivne prašine, 10.000 osoba bi umrlo od raka. Bolnice bi bile veoma preopterećene, posebno sa pacijentima sa opekotinama od kojih bi mnogi i umrli jer bi nedostajala adekvatna njega.”¹³⁰

5.2.3 Terorizam i ilegalne migracije

Iako su migracije istorijska činjenica odnosno dešavaju se još od samih početaka čovjekova postojanja i razvoja društava, u moderno, industrijalizovano doba razvijaju se novi sadržaji i novi oblici migracija kao i nove bezbjednosne prijetnje koje migracije nose sa sobom. Migracije su se počele posmatrati kao sigurnosni problem posebno kada su u pitanju ilegalne migracije sa Bliskog istoka “Dva pitanja koja su posljednjih godina bila na čelu razmišljanja o europskoj sigurnosti – nelegalne migracije i terorizam – oba imaju jaku vezu s razvojem događaja na jugu. Europska unija (EU) bila je na čelu upravljanja ilegalnom migracijom u Europu, a to je pitanje koje je bilo istaknuti pokretač u angažmanu EU-a s Libijom i Turskom.”¹³¹

Najčešća krivična djela povezana sa ilegalnim migracijama su djela trgovine ljudima, zloupotrebe djece u svrhu seksualnog iskorištavanja, šverc narkoticima i oružjem. Masovne ilegalne migracije sa Bliskog istoka, kao posljedica nedovoljno kontrolisanih granica, doprinijele su razvoju terorizma jer su omogućile ulazak i obučeni izvršitelji samoubilačkog terora koji su se dodatno umrežili sa ranije doseljenim stanovništvom s Bliskog istoka zbog čega je došlo do širenja terorizma. Također,

¹²⁹ <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/>, Biological Weapons Convention, pristupljeno 11.02.2022. godine

¹³⁰ Kovačević Braco i Kovačević Irina, 2016, Globalne nejednakosti i bezbjednosne prijetnje, <https://www.defendologija-banjaluka.com/files/Knjiga.Globalne.nejednakosti.i.bezbjednosne.prijetnje.Braco.Irina.Kovacevic.pdf>, str. 160, pristupljeno 14.07.2022. godine

¹³¹ <https://www.sipri.org/yearbook/2020/05>, 5. Armed conflict, peace processes and peace operations in Europe, 2019, pristupljeno 02.12.2021. godine

pojava pod nazivom "povratak stranih boraca" koja označava dobrovoljce iz raznih zemalja koji su bili članovi terorističke organizacije Islamska Država (ISIL) često se dovodi u vezu sa ilegalnim migracijama. Ipak dovođenje terorizma u direktnu vezu sa ilegalnim migracijama generalno nema smisla jer je poznato da su u najpoznatijim zabilježenim terorističkim napadima počinioci u zemlju napada ušli legalno ili se radi o osobama koje su rođene u Evropskoj uniji. "Teroristički napadi koji su se dogodili na tlu Europske unije pokazuju da su počinitelji uglavnom osobe koje su rođene ili su većinu života provele na teritoriju Europske unije, dok se kao pomagači ili poticatelji mogu pojavljivati novi migranti".¹³²

¹³² Jure Tadić*, Filip Dragović**, Tonči Tadić***, 2016, Migracijska i izbjeglička kriza – sigurnosni rizici za EU, <https://hrcak.srce.hr/file/236938>, str. 28.i 29., pristupljeno 14.07.2022. godine

6 NAORUŽANJE KAO PRIJETNJA PO LJUDSKU SIGURNOST

Naoružanje na Bliskom istoku je prijetnja po ekonomsku i socijalnu sigurnost zemalja Bliskog istoka, a posebno ako se radi o ilegalnom oružju “Ekonomske i socijalne prijetnje, uključujući siromaštvo, zarazne bolesti, korupciju i degradaciju okoliša se mogu povezati sa prijetnjama koje su posljedica ilegalnog posjedovanja i šverca oružja. Takve prijetnje obično karakterizira slično političko, pravno, ekonomsko okruženje u kojemu su vladavina prava, sigurnost građana i opća sigurnost ugroženi.”¹³³ Naoružanje Bliskog istoka u ogromnoj mjeri utječe i na migracije stanovništva koje opet mogu biti sigurnosni problem za zemlje kroz koje migranti prolaze ili zemlje njihovog krajnjeg odredišta.

6.1 Siromaštvo

Iako siromaštvo proizvodi frustracije, agresiju i nasilje i povoljno je tlo konflikata, poznato je da se svake godine za naoružanje izdvajaju ogromne količine novca mjerene u milijardama dolara/eura. Naoružavaju se ne samo bogate države Bliskog istoka već i zemlje manje finansijske moći. Izdvajanje novca za naoružanje dovodi do slabljenja privreda pojedinih država Bliskog istoka, te nerijetko do siromaštva stanovništva tih zemalja.

Siromaštvo, u najširem smislu te riječi, označava nedostatak nečega. Siromaštvo u materijalnom smislu označava nedostatak zadovoljenja osnovnih potreba za hranom, odjećom, stanovanjem i održanjem svakodnevnog, normalnog života. Razlozi siromaštva mogu biti različiti, međutim, jedan od razloga je i ogromno trošenje novca država Bliskog istoka na naoružanje kao i oružani sukobi. Najgori oblik siromaštva je glad velikog broja ljudi koja može biti u direktnoj vezi upravo sa naoružanjem i oružanim sukobima “ Oružani sukob, često potaknut širenjem nezakonitog SALW-a, ključan je razlog zašto gotovo 800 milijuna osoba oskudijeva u hrani.”¹³⁴

¹³³ Darwin Lisica, 2021, Proliferacija i politike razoružanja - El. knjiga. - Sarajevo : Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/06/PROLIFERACIJA%20I%20POLITIKE%20RAZORUZANJA%20-%20e%20izdanje.pdf>, str. 105, pristupljeno 13.07.2022.g.

¹³⁴<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0017&from=EN>, Elementi za strategiju EU-a protiv nelegalnog vatrenog oružja, malog i lakog oružja i pripadajućeg streljiva „Osiguravanje oružja, zaštita građana”, str. 1, pristupljeno 11.02.2022. godine

Oružani sukobi su uzrok gladi ali je i glad uzrok daljih sukoba. Prema podacima SIPRI-a "Nakon stalnog pada više od desetljeća, globalna glad ponovno raste. Prema izvještaju Stanje sigurnosti hrane i prehrane u svijetu 2020., glad je pogodila dvije milijarde ljudi u 2019. ili gotovo 26 posto svjetske populacije. Od toga, blizu 750 milijuna ljudi - gotovo svaka deseta osoba u svijetu - bila je izložena teškim razinama nesigurnosti hrane. Sukobi i nesigurnost glavni su pokretači krize gladi i hrane. Zauzvrat glad, također, pokreće sukobe potičući dugogodišnje prigovore i sporove oko zemlje, stoke i druge imovine. Stoga, dok svijet teži mirnoj budućnosti, pristup hrani - s vitalnim i dalekosežnim utjecajem na sigurnost - ostaje osnova. Ključni temelji saradnje između SIPRI-ja i Svjetskog programa za hranu (WFP) uključuju poboljšanje baze dokaza za odnos između hrane i sigurnosti; operacionaliziranje nalaza u sadašnjim i budućim programima - posebno onima koji su usmjereni na postizanje cilja održivog razvoja i razvoj politike koja jasno artikulira doprinos WFP-a održivom miru i prevenciji sukoba."¹³⁵

Jedna od poruka Pape Benedikat XVI. za svjetski dan mira od 01.01.2009. godine se upravo odnosila na suzbijanje siromašta koje nastaje kao posljedica naoružanja "6. Četvrto područje koje s moralnoga stajališta zavređuje posebnu pozornost odnos je između razoružanja i razvoja. Sadašnja razina globalnoga vojnog troška pobuđuje zabrinutost. Kao što sam već ranije isticao, događa se da se "ogromna materijalna i ljudska sredstva što se ulažu u vojne troškove i za naoružanje zapravo oduzimaju od projekata za razvoj naroda, osobito onih najsiromašnijih i kojima je potrebna pomoć. A to se protivi onome što tvrdi sama Povelja Ujedinjenih naroda, koja od međunarodne zajednice, a posebno od država traži da 'promiču uspostavljanje i održavanje međunarodnog mira i sigurnosti uz što manje odvajanje ljudskih i ekonomskih izvora svijeta za naoružanje" (čl. 26)" (6). Takvo stanje stvari ne olakšava nego štoviše ozbiljno sprječava postizanje velikih ciljeva razvoja međunarodne zajednice. Osim toga, pretjerano povećanje vojnih troškova moglo bi dovesti do ubrzanja utrke u naoružanju koja prouzrokuje područja nerazvijenosti i očaja, paradoksalno se pretvarajući u čimbenik nestabilnosti, napetosti i sukoba. Kao što je mudro ustvrdio moj časni prethodnik Pavao VI. "razvoj je novo ime mira" (7). Stoga su države pozvane na ozbiljno razmišljanje o dubljim razlozima sukoba, do kojih često dolazi zbog nepravde, te ih spriječiti hrabrom samokritikom. Ako bi se došlo do poboljšanja odnosa, to bi moralo omogućiti smanjenje troškova za naoružanje. Uštedena sredstva

¹³⁵ <https://www.sipri.org/research/peace-and-development/sustainable-peace/food-peace-and-security>, Food, peace and security, pristupljeno 10.01.2022. godine

moći će se namijeniti za razvojne projekte za najsiromašnije i najpotrebnije osobe i narode: uloženi trud u tome smislu trud je za mir u ljudskoj obitelji.”¹³⁶

6.2 Zarazne bolesti

Polazeći od činjenice da siromašne zemlje teško da mogu stanovništvu obezbijediti kvalitetne uslove života, čistu vodu, komunalne usluge, sanitarije i slično, jasno je da je posljedica takvog nedostatka pojava zaraznih bolesti: “U pokušaju da zaustavi navodne isporuke oružja Hutima iz Irana, Saudijska Arabija je privremeno zatvorila sve ulazne luke u Jemen usljed čega je “Broj sumnjivih slučajeva kolere dosegao je 1 milion u decembru, što je najveća i najbrže širena epidemija bolesti u modernoj povijesti.”¹³⁷

Iako od zaraznih bolesti ne obolijeva samo stanovništvo siromašnih zemalja, već i stanovništvo bogatih zemalja, posljedice više pogađaju siromašne zemlje i zemlje u sukobu jer su one manje sposobne boriti se sa zarazom iz najmanje dva razloga. Tokom sukoba, resursi namijenjeni zdravstvu preusmjeravaju se na vojne izdatke, dok sukob uništava zdravstvenu u infrastrukturu kao što su bolnice i zdravstvene centre. Najbolji primjer za prethodno navedeno je pandemija COVID – 19. “Pandemiju nije moguće vojno pobijediti” – to je kratka poruka istraživača mira. Oni zahtijevaju preraspodjelu novca: uzeti iz budžeta za naoružanje i uložiti u fond za upravljanje krizom koja je nastala zbog pandemije.”¹³⁸

6.3 Degradacija okoliša

Degradacija okoliša kao posljedica oružanih sukoba najčešće se ogleda u uništavanju okoliša, uništavanju kulturne baštine i miniranju određenih područja ratom zahvaćene teritorije.

Oružani sukobi su oduvijek uništavali okoliš, a posebno oružani sukobi novijeg datuma u kojima se koristi tehnološki napredno naoružanje koje ima razarajuće dejstvo jer „Suvremeni ratovi, zbog obima

¹³⁶https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20081208_xlii-world-day-peace.html, pristupljeno 10.01.2022. godine

¹³⁷Stockholm Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press, str. 81

¹³⁸<https://www.dw.com/bs/manje-oru%C5%BEja-vi%C5%A1e-solidarnosti/a-57831090>, pristupljeno 12.01.2022. godine

i moći vojnih kapaciteta, tehnološki unaprijeđenog naoružanja, te invazivnih strategija i taktika, imaju daleko destruktivnija djelovanja i opsežnije efekte.”¹³⁹

Jedan od primjera značajnog uništavanja okoliša, kao posljedice ratnih sukoba, je sukob u Perzijskom zaljevu između snaga Iraka i međunarodne vojne koalicije sastavljene od 34 zemlje koje su predvodile SAD i Velika Britanija. “Tijekom priprema koalijskih snaga za napad, S. Hussein je u svojim govorima prijetio uništavanjem okoliša. Tako je u kolovozu 1990. godine izjavio da će, ukoliko njegova vojska bude silom istjerana, Kuvajt biti spaljen. Svoje prijetnje ostvario je u siječnju 1991. godine, kada su iračke vojne snage u Kuvajtu otvorile ventile naftnih terminala i pustile velike količine sirove nafte u Zaljev. Prema procjenama iračka je vojska odgovorna za namjerno ispuštanje oko 11 milijuna barela nafte, onečistivši tako više od 800 milja kuvajtske i saudijskoarabijske obale. Međutim, doslovno su se njegove prijetnje ostvarile prilikom povlačenja iračkih snaga iz Kuvajta, kada je zapaljeno više od 700 bušotina na kuvajtskim naftnim poljima. Bušotine su gorjele više od osam mjeseci trošeći po procjenama 5-6 milijuna barela nafte i 70-100 milijuna kubnih metara prirodnog plina na dan.”¹⁴⁰

Sa druge strane poznato je i da su ratne akcije i snažni napadi saveznika tokom ovoga sukoba, također, imali značajan negativan utjecaj na okoliš „bombardiranje se odvijalo šest tjedana bez prestanka a bilo je usmjereno na strateške ciljeve, ali i na naftna postrojenja, rezervoare te distribuciju nafte. Ti su ciljevi u zračnim planovima bili označeni kao ključna proizvodnja vitalna za iračku ekonomiju. Tijekom šest tjedana zračnog rata bilo je 540 zračnih udara na naftne mete, koji su također uzrokovali naftne požare. O opsežnosti tih akcija svjedoči i podatak da su još tijekom zračne kampanje Britanci izjavili da je Irak izgubio 50 posto kapaciteta rafinerija.”¹⁴¹

6.4 Kulturna baština

Svaki oružani sukob je prijetnja kulturnoj baštini zemlje u kojoj su ovi sukobi aktivni pa tako i prijetnja bogatoj kulturnoj baštini na Bliskom istoku. Prijetnje mogu uključivati „ narušavanje kultiviranog krajolika, kao ostataka starih gradova i arheoloških građevina na otvorenom,

¹³⁹ Sanja Stanić, Anja Kutleša *, 2008, Rat i okoliš, <https://hrcak.srce.hr/file/60118>, str. 11, pristupljeno 14.07.2022. godine

¹⁴⁰ Sanja Stanić, Anja Kutleša *, 2008, Rat i okoliš, <https://hrcak.srce.hr/file/60118>, str. 22, pristupljeno 14.07.2022. godine

¹⁴¹ Sanja Stanić, Anja Kutleša *, 2008, Rat i okoliš, <https://hrcak.srce.hr/file/60118>, str. 22 i 23, pristupljeno 14.07.2022. godine

bombardiranjima i drugim vatrenim djelovanjima. Za ovaj način ilustrativna su oštećenja raketama zida zigurata u Uru iz 2100. pr. Kr., zatim citadele u Kerkuku koja je oštećena bombardiranjima ili općenite štete koje su pretrpjeli antički gradovi Der ili Tell Aquarte Mosul. Drugi vid je devastacija pokretne kulturne baštine, konkretizirana u pljački Iračkog muzeja iz kojega su odneseni kipovi, rukopisi i drugi predmeti neprocjenjivih vrijednosti; čin koji je UNESCO procijenio katastrofom.”¹⁴²

6.5 Korupcija

Korupcija, kao ekonomska i socijalne prijetnja, može se povezati prvenstveno sa prijetnjama koje su posljedica ilegalnog posjedovanja i šverca oružja. Ova prijetnja je obično karakteristična za okruženje u kojemu su vladavina prava, sigurnost građana i opća sigurnost ugroženi pa je tako korupcija zahvatila i oružane snage pojedinih zemalja Bliskog istoka. Organizirani kriminal prodro je u vojne i sigurnosne službe u nekima od tih zemalja, podmićivanje je prošireno, a postupak nabave vojne opreme i oružja netransparentan. Tako se Irak smatra prijetnja jednom od vodećih korumpiranih zemalja svijeta „Jedan visoki irački zvaničnik za borbu protiv korupcije opet tvrdi da se svake nedjelje 800 miliona dolara ilegalno transferira, kroz lažne ugovore, na račune stranih banaka. Kao rezultat toga, kažu stručnjaci, Irak se smatra jednom od najkorumpiranijih zemalja svijeta.”¹⁴³

„Međunarodne migracije i korupcija imaju nekoliko zajedničkih stvari: igraju ključnu ulogu u razvojnim procesima, zauzimaju istaknuto mjesto na političkim agendama i predmet su velike istraživačke literature. Međutim, veze između migracije i korupcije, bilo u zemlji porijekla ili duž putanje migracije, ostaju relativno neistražene...Iako je usredotočena pozornost na korupciju i dalje rijetka u istraživanju migracija, korupcija se često pojavljuje kao tema jer utječe na živote ljudi... Koncept nexusa podrazumijeva da postoji mnogo veza i da učinci idu u oba smjera. Migracije mogu utjecati i na praksu i na percepciju korupcije. I obrnuto, korupcija može potaknuti, olakšati ili opstruirati migraciju.“¹⁴⁴

¹⁴² Sanja Stanić, Anja Kutleša *, 2008, Rat i okoliš, <https://hrcak.srce.hr/file/60118>, str. 20, pristupljeno 14.07.2022. godine

¹⁴³ <https://ba.voanews.com/a/iraq-economy-03-25-2013/1628269.html>, pristupljeno 12.02.2022. godine

¹⁴⁴ <https://www.migrationpolicy.org/article/finding-connections-nexus-between-migration-and-corruption>, Finding Connections: The Nexus between Migration and Corruption, pristupljeno 12.02.2022. godine

6.6 Migracije kao posljedica naoružanja na Bliskom istoku

Čovjek je od samog početka svog postojanja, u potrazi za hranom i boljim životom, migrirao sa jednog područja na drugi. „Migracija je u ovom ili onom obliku opstajala kroz stoljeća: od nomadskih lovaca do industrijskih radnika, od trgovaca do pomoraca, od kolonista do progonjenih manjina.“¹⁴⁵ Između sedamdestih i devedesetih godina XX vijeka migracije na Bliskom istoku bile su posljedica razvoja naftne proizvodnje i potrebe za radnom snagom jer kako kaže Baldwin- Edwards “Ova ovisnost o stranim radnicima bila je rezultat niskog sudjelovanja u radnoj snazi, posebno žena” .¹⁴⁶ Zbog utrke u naoružanju, oružanih sukoba, siromaštva i gladi uzrokovanih ratnim sukobima, terorizma, nezaposlenosti, lošeg životnog standarda odnosno nedostatka osnovnih uslova za život, migracije iz pojedinih zemalja Bliskog istoka su u zadnje vrijeme postale sve masovnije. Kao rezultat oružanih sukoba na Bliskom istoku, prije svega „Arapskog proljeća“, aktualizirale su se migracije stanovništva sa Bliskog istoka prema državama Evropske unije. Milioni ljudi iz Sirije, Jemena i Iraka napustili su svoje domove, te su privremeni smještaj pronašli u susjednim državama poput Turske, Jordana i Libanona, a svjedoci smo migracije izbjeglica i u Bosnu i Hercegovinu, uglavnom s namjerom daljih migracija prema Evropskoj uniji.

„Ratovi u Iraku i Siriji raselili su oko 4 milijuna Iračana i 12 milijuna Sirijaca. Tri zemlje koje trenutno primaju najviše izbjeglica su Jordan, Libanon i Turska. U četiri arapske zemlje pojavila se značajna nova podklasa građana: u Siriji i Iraku milijuni interno raseljenih osoba žive u nesigurnim uvjetima... u Libanonu i Jordanu, izbjeglice su se naselile u najsiriomašnjim regijama obadvije zemlje...“¹⁴⁷ Dugotrajni oružani sukobi uzrokovali su siromaštvo i glad stanovništva na tim prostorima pa su migracije posljedica i lošeg ekonomsko-socijalnog stanja. Migracije stanovništva iz Jemene i Sirije su konkretan pokazatelj migracija uzrokovanih siromaštvom i glađu jer “Različite neuspješne mirovne inicijative i pokušaji prekida vatre nisu uspjeli zaustaviti borbe i ostavili su milion ljudi na rubu gladi.”¹⁴⁸ „U novembru 2017., 13,1 miliona ljudi, više od polovice sirijskog stanovništva, hitno je zahtijevalo humanitarnu pomoć, 6,5 miliona ljudi imalo je akutnu nesigurnost hrane, a daljnjih 4

¹⁴⁵ <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/migration-new-perspectives-old-story>, Migration: new perspectives on an old story, pristupljeno 15.02.2022. godine

¹⁴⁶ https://www.researchgate.net/publication/29996868_Migration_in_the_Middle_East_and_Mediterranean_A_Regional_Study_Prepared_for_the_Global_Commission_on_International_Migration, pristupljeno 18.07.2022.g.

¹⁴⁷ https://www.sipri.org/yearbook/2016/02_2. Armed conflict in the Middle East, pristupljeno 06.11.2021. godine

¹⁴⁸ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 81

miliona bilo je u opasnosti od akutne nesigurnosti hrane.¹⁴⁹ „UN procjenjuje da je u sukobu u Jemenu od marta 2015. ubijeno više od 10 000 ljudi, većinom civila, a raseljeno 3 miliona i da je za više od 10 miliona ljudi potrebna 'hitna pomoć'.“¹⁵⁰

Masovni migracioni val sa područja Bliskog istoka prema zapadnoj Evropi započeo je nakon izjave njemačke kancelarke Angele Merkel kako će Njemačka primiti ljude koji su izbjegli iz svojih domova. Međutim, kako ovo pitanje nije bilo do kraja koordinirano niti usklađeno na nivou Evropske unije, to je došlo do brojnih izazova, a veliki broj migranta s ciljem ulaska u Evropsku uniju pokušava i danas preći njene granice legalno ili ilegalno. Zbog teških uslova života, neposjedovanja lične dokumentacije, novca, odjeće, migranti, posebno prisilni migranti ali i dobrovoljni migranti su jako ranjivi, te situacija u kojoj se nalaze može dovesti do kriminala, pothranjenosti i bolesti “Prisilni migranti obično su najranjiviji jer okolnosti njihova odlaska ograničavaju dostupne informacije i resurse (tj. papire i vjerodajnice, valutu, poznavanje sigurnih ruta, odjeću). Međutim, spektar pojedinaca pogođenih ranjivom ljudskom mobilnošću mnogo je širi. Mnogi dobrovoljni migranti iz zemalja u razvoju i konteksta zahvaćenih sukobima suočeni su s rizicima sličnim (ili jednako prijetećim kao) onima s kojima se suočavaju prisilni migranti. U tranzitu, izloženost pretrpanim i nesigurnim uvjetima povećava osjetljivost migranata na kriminal, pothranjenost i bolesti. Žene migrantice posebno su osjetljive na seksualno i rodno uvjetovano nasilje kao rezultat neodgovarajućeg smještaja.”¹⁵¹ Čak i kada dođu na svoje odredište, međunarodni migranti mogu biti podvrgnuti stigmatizaciji, marginalizaciji i, u određenim kontekstima, čak i nasilju motiviranom mržnjom. Budući da pristup tržištu rada uvelike ovisi o usvajanju jezika i sposobnosti uključivanja u društvene i profesionalne mreže, migranti često imaju višu stopu nezaposlenosti što otvara put kriminalu. Među neregularnim migrantima (onima koji su bez dokumenata, koji su odugovlačili s vizom ili su se na neki drugi način preselili kršeći regulatorne norme), mogućnosti za ostvarivanje prihoda obično su ograničene na neformalni i ilegalni rad, što povećava rizik od izrabljivanja.¹⁵²

¹⁴⁹ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 76

¹⁵⁰ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press., str. 81

¹⁵¹ <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/migration-new-perspectives-old-story>, Migration: new perspectives on an old story, pristupljeno 18.01.2022. godine

¹⁵² <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/migration-new-perspectives-old-story>, Migration: new perspectives on an old story, pristupljeno 18.01.2022. godine

„GNA je pokrenula istragu o navodnoj trgovini robljem u Libiji, nakon emitiranja videa koji očito prikazuje migrante iz drugih dijelova Afrike koji se prodaju Libijcima kao robovi.“¹⁵³

S jedne strane nedostatak osnovnih uslova za život i siromaštvo tjeraju ljude da migriraju prema sredinama koje raspolažu boljim uslovima života, dok je opet za savremene migracije posebno karakteristično postojanje straha ne samo od migracija, nego i od migranata. Taj strah nije samo strah od migranata već i strah od njihovog načina života, njihovih običaja, strah od stranog utjecaja na obrazovni sistem i na privilegije poreznih obezbnika. Pošto je pored legalne migracije u svijetu prisutna i ilegalna migracija ovo izaziva i strah od izbijanja bolesti – side, kolere, boginja i slično. Tako dok stanovništvo pojedinih zemalja pruža podršku migrantima kod većine stanovništva evropskih zemalja i cijelog svijeta se, prema njima, pojačao negativan pristup i osjećaj ugroženosti jer migranti ugrožavaju njihov stil života “Većinske skupine domorodaca, uočavajući njihov smanjen broj i utjecaj, ponekad se osjećaju ugroženima od pridošlica. U posljednje vrijeme krajnje desničarske stranke uspjele su manipulirati javnim osjećajem protiv migranata u zemljama u kojima je nacionalni identitet konstruiran prema (većinskoj) etničkoj pripadnosti i vjeri, te u onima u kojima čvrsti liberalni sekularizam definira političku kulturu.”¹⁵⁴

6.7 Migracije kao sigurnosni problem

Migracije nisu samo problem za migrante već mogu biti i problem za države u kojima se migranti već nalaze ili države u koje žele da stignu legalno ili ilegalno.

Sukobe i konflikte između migranata i lokalnog stanovništva, prije svega, mogu izazvati različitosti “ Danas se čak i najnaprednije svjetske demokracije bore za učinkovito upravljanje različitošću. Uspon krajnje desnih stranaka i kandidata u SAD-u i Europi je primjer, a odgovarajući porast nacionalističke i ksenofobične retorike ukazuje na rastuću bolest i multikulturalizma i multilateralizma. Budući da su strategije akulturacije migranata pod utjecajem stavova i politika

¹⁵³ Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press, str. 7

¹⁵⁴ <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/migration-new-perspectives-old-story>, Migration: new perspectives on an old story, pristupljeno 18.01.2022. godine

zajednice domaćina, diskriminacija i netolerancija mogu negativno utjecati na njihovu želju za integracijom, dodatno pogoršavajući međukulturne odnose.”¹⁵⁵

Smatra se da ilegalne migracije narušavaju političku, društvenu i ekonomsku sigurnost. Migracije narušavaju sigurnost državnih granica i zato predstavljaju prijetnju nacionalnoj suverenosti države, mogu imati negativan utjecaj na strukturu društva i njegovo ekonomsko stanje, te utjecaj na povećanje stope kriminala. Prema navodima Povjerenika za migracije, unutarnje poslove i građanstvo Dimitris Avramopoulosa “Evropska unija je uspostavljena kako bi se njezinim građanima osiguralo područje slobode, sigurnosti i pravde bez unutarnjih granica. Unutarnja sigurnost jedne države članice znači unutarnju sigurnost svih država članica. Rascjepkanost nas čini ranjivima. Tu situaciju zloupotrebljavaju teroristi i kriminalci, o čemu svjedoče nedavni napadi u nekoliko naših država članica. Taj problem moramo ukloniti i svoje obveze pretvoriti u djelovanje kako bismo ostvarili istinsku sigurnosnu uniju EU-a.”¹⁵⁶ Međutim, pojačane kontrole na granicama dovele su do drugog problema odnosno do otvaranja alternativnih ruta prelaska granice ilegalno ili bez utvrđivanja identiteta migranata čime su se razvile i krijumčarske rute. Ovakvi načini prelaska državnih granica uzrokovao je u praksi mnoga ozbiljna sigurnosna pitanja posebno što su krijumčarski lanci dobro povezani sa različitim kriminalnim organizacijama pa krize i migracijski izazovi, ukoliko nisu pod nadzorom i kontrolom, otvaraju prostor za njihova nezakonita djelovanja.

Sigurnosna prijetnja se može identifikovati i u segmentima prekograničnog kriminala, trgovine ljudima i krijumčarenju “(6) Transnacionalni organizirani kriminal i nelegalna proliferacija oružja su međusobno povezani i umreženi do te mjere da se ne mogu promatrati odvojeno. Zapravo transnacionalne kriminalne grupe su glavni nosioci ilegalne proliferacije oružja.”¹⁵⁷ Koristeći migrantsku krizu kriminalne organizacije pokušavaju ostvariti što veću zaradu na evropskom tržištu bilo prekograničnim krijumčarenjem nezakonitih migranata, bilo krijumčarenjem cigareta, droge ili oružja za razne kriminalne organizacije, koje se može povezati i s terorizmom. „Nezakonito vatreno oružje olakšava trgovinu drogom i ljudima, jer služi za zastrašivanje i prisilu, pogoršava sukobe gradskih bandi za teren i osnažuje teroriste. Teroristički napadi u Europi dokaz su povezanosti

¹⁵⁵ <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/migration-new-perspectives-old-story>, Migration: new perspectives on an old story, pristupljeno 18.01.2022. godine

¹⁵⁶ Robert Mikac Filip Dragojević, 2017, Masovne migracije: izazovi, posljedice i put naprijed, <https://hrcak.srce.hr/en/file/291737>, str. 11, pristupljeno 22.01.2022. godine

¹⁵⁷ Darvin Lisica, 2021, Proliferacija i politike razoružanja - El. knjiga. - Sarajevo : Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/06/PROLIFERACIJA%20I%20POLITIKE%20RAZORUZANJA%20-%20e%20izdanje.pdf>, str. 106, pristupljeno 15.07.2022.g.

organiziranog kriminala i terorizma, posebice u trgovini vatrenim oružjem, i jasan pokazatelj višedimenzionalne opasnosti koja uključuje različita područja kriminaliteta..¹⁵⁸ Organizirani kriminal se ne provodi samo na kopnu već i na moru pa je FRONTEX u svojoj analizi rizika za 2018. godinu pokazao da je Mediteran poprilično prometno područje u pogledu krijumčarenja narkotika (kokaina, heroina i kanabisa), cigareta i oružja. S tim u vezi “Pomorska sigurnost ključna je za nacionalnu, kao i za ljudsku sigurnost: trgovci drogom, oružnici i teroristi često koriste ustaljene morske rute ranjivih ilegalnih migranata na putu do svog odredišta kako bi zaobišli granične kontrole...”.¹⁵⁹

Osim narušavanja političke sigurnosti migrantima se pripisuje i narušavanje društvene sigurnosti, najviše, zbog njihovog utjecaja na povećanje stope kriminala. Tako, u praksi postoji direktna veza između migracije i kriminaliteta u pogledu prilagođavanja migranata na društvene norme zemalja u koje migriraju jer se suočavaju s konfliktom kultura koji može opet dovesti do kriminalnih aktivnosti. Na primjer, “Devedesetih godina prošlog stoljeća, u razdoblju kada je broj imigracija u Sjedinjene Američke Države počeo rasti, a paralelno s njime i stopa kriminaliteta, mnogi su autori počeli ukazivati na postojanje veze između imigracije i kriminaliteta”.¹⁶⁰ Procjenjuje se „kako imigranti (zakoniti i nezakoniti) ukupno čine oko 20% zatvorenika koji borave u američkim zatvorima i kaznionicama.”¹⁶¹

Migranti se ponekad označavaju kao ekonomski migranti jer traže azil radi korištenja državnih socijalnih prednosti ili kako bi, zbog jeftine radne snage, dobili posao. Na ovaj način smanjuju se beneficije lokalnog stanovništva odnosno njihova ekonomska sigurnost, a što može dovesti do međusobnih konflikata i ugrožavanja sigurnosti.

¹⁵⁸<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0017&from=EN>, Elementi za strategiju EU-a protiv nelegalnog vatrene oružja, malog i lakog oružja i pripadajućeg streljiva „Osiguravanje oružja, zaštita građana”, str. 1, pristupljeno 11.02.2022. godine

¹⁵⁹<https://www.sipri.org/commentary/blog/2014/future-challenges-international-maritime-security>, Future challenges in international maritime security/ Maritime security strategies, pristupljeno 31.01.2022. godine

¹⁶⁰ Petra Pesek, 2018, Obilježja nezakonitih migranata i kriminalitet stranaca u svjetlu migrantske krize na području Republike Hrvatske, <https://core.ac.uk/download/pdf/197903624.pdf>, str. 36, pristupljeno 18.07.2022. godine

¹⁶¹ Petra Pesek, 2018, Obilježja nezakonitih migranata i kriminalitet stranaca u svjetlu migrantske krize na području Republike Hrvatske, <https://core.ac.uk/download/pdf/197903624.pdf>, str. 37, pristupljeno 18.07.2022. godine

7 BLISKOISTOČNA ZONA BEZ ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTENJE

Polazeći od činjenice da oružje posebno oružje za masovno uništenje (nuklearno, biološko, hemijsko oružje) predstavlja ozbiljnu prijetnju miru i sigurnosti, suprostavljanje sve većoj proizvodnji oružja za masovno uništenje je jedan od ključnih sigurnosnih izazova XXI vijeka. Zbog toga veliki broj zemalja svijeta pokušavaju da spriječe ili uspore proces proliferacije oružja za masovno uništenje na Bliskom istoku jer “Ako se ništa ne promijeni, vjerojatno može doći do regionalne utrke za uspostavljanje, u najmanju ruku, nuklearne latencije. Takva utrka može samo povećati razinu napetosti i rizika u regiji... Učinkoviti dogovori služili bi vitalnom cilju nacionalne sigurnosti za svaku državu u regiji smanjenjem napetosti, uklanjanjem motivacije za širenje i ublažavanjem rizika od virtualne utrke u nuklearnom naoružanju (ili rata). Sporazum koji može postići ovaj ishod između ključnih strana u regiji, kao što su Egipat, Islamska Republika Iran, Izrael, Saudijska Arabija, Sirijska Arapska Republika i eventualno Turska, bio bi od ogromne koristi za ove države. Čak i ako je moguće samo djelimično proširiti obaveze iz sporazuma na Izrael, takav bi sporazum predstavljao veliko postignuće za regiju.”¹⁶²

Iako posjedovanje oružja za masovno uništenje, posebno nuklearno oružje, predstavlja prijetnju i međunarodnoj sigurnosti, a ne samo prijetnju Bliskom Istoku, do danas nije postignut nikakav značajan napredak prema stvaranju bliskoistočne zone bez oružja za masovno uništenje. Jedan od razloga nepostizanja značajnog napretka možda leži u činjenici da je donekle u praksi narušeno i provođenje samog NPT-a “NPT koji je stupio na snagu 1970. i produžen na neodređeno vrijeme 1995., nastoji spriječiti širenje nuklearnog oružja, promicati miroljubivo korištenje nuklearne energije i krenuti prema nuklearnom razoružanju. Ti se ciljevi često opisuju kao "tri stupa" NPT-a...Iako se smatra kamenom temeljcem međunarodnog režima neširenja i razoružanja, NPT je narušen nedostatkom provedbe njegovog stupa razoružanja.”¹⁶³

¹⁶²<https://www.unidir.org/sites/default/files/2021-01/Nuclear%20Verification%20in%20a%20Middle%20East%20WMD%20Free%20Zone%20-%20UNIDIR.pdf>, Nuclear verification in a Middle East WMD-Free Zone: Lessons from Past Verification Cases and Other Precedents, pristupljeno 05.02.2022. godine

¹⁶³<https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/nuclear-disarmament-arms-control-and-non-proliferation/nuclear-non-proliferation-disarmament-regime>, The nuclear non-proliferation and disarmament regime, pristupljeno 05.02.2022. godine

Iako nije postignut nikakav značajan napredak prema stvaranju bliskoistočne zone bez oružja za masovno uništenje ne može reći da nije bilo pokušaja u ovom pravcu kako od strane samih zemalja Bliskog istoka tako i od strane ostatka svijeta.

„Skupina intelektualaca i istaknutih izraelskih naučnika, od kojih su dvojica radila u Izraelskoj komisiji za atomsku energiju, ali su dali ostavku 1957., osnovala je Odbor za denuklearizaciju Bliskog istoka. Uz tekuću raspravu unutar Izraela o tome treba li država razviti nuklearno oružje, odbor je pozvao Vladu Izraela da predloži međunarodnu političku inicijativu za uspostavu zone bez nuklearnog oružja na Bliskom istoku kako bi se spriječilo širenje nuklearnog oružja i projektila u regiji. Ovaj prijedlog, međutim, nije dobio ozbiljnu pažnju ni unutar Izraela ni od njegovih susjeda. Na konferenciji za štampu, odbor je 12. oktobra 1962. dao izjavu da širenje nuklearnog oružja “predstavlja opasnost za Izrael i mir na Bliskom istoku” i pozvao Izrael da radi s velikim silama na rezoluciji UN-a.”¹⁶⁴

Dok je na Bliskom istoku ali i u cijelom svijetu rasla zabrinutost zbog izraelskog programa nuklearnog oružja, Iran je 1974.g. službeno predložio koncept zone bez nuklearnog naoružanja, a nakon što su učinjeni prvi koraci prema uspostavljanju zone bez nuklearnog naoružanja zajedničkom deklaracijom Egipta i Irana iste te godine. Izrael je u svom odgovoru rekao da bi zona bez nuklearnog oružja “bila poželjan daljnji korak ka pravednom i trajnom miru u regiji, u svjetlu nove klime stvorene nedavnim sporazumom između Izraela i Egipta”.¹⁶⁵

Zonu bez oružja za masovno uništenje na Bliskom istoku predložio je i Egipat 1990.g. kao modifikaciju rezolucije o zoni bez nuklearnog naoružanja koju su Egipat i Iran promovisali na Općoj skupštini UN-a. Iako je prijedlog ocrtavao zonu slobodnu od svih nekonvencionalnih oružja, naglasak je i dalje bio na nuklearnom oružju. Povodom ovog prijedloga, opet, se nije desio nikakav napredak.

Nakon što je u Beču 14.7.2015.g. potpisan sporazum između Irana, zemalja P5+1 i Evropske unije kojim je Iran pristao na restrikcije u razvoju svog nuklearnog programa, ministar vanjskih poslova Irana, Javad Zarif je izjavio da “ako Bečki dogovor treba išta značiti, tada se cijeli Bliski Istok mora riješiti oružja za masovna uništenja.” i dodao: “Iran, po svom nacionalnom kapacitetu i trenutno kao predsjedatelj Nesvrstanog pokreta [sastavljen od vlada velike većine svjetske populacije], spreman je

¹⁶⁴ <https://undir.org/timeline/1960s/israeli-intellectuals-call-denuclearization-middle-east>, Israeli intellectuals call for the denuclearization of the Middle East, pristupljeno 24.2.2022. godine

¹⁶⁵ https://www.undir.org/sites/default/files/2020-10/1975_SecGenReport.pdf, Establishment of a Nuclear-Weapon-Free Zone in the Region of the Middle East, pristupljeno 22.2.2022. godine

raditi sa međunarodnom zajednicom na ostvarenju tih ciljeva, vrlo dobro znajući da će na tom putu vjerojatno morati svladati mnoge prepreke koje podižu skeptici prema miru i diplomaciji”. Iran je potpisao “jedan povijesni nuklearni dogovor“, rekao je dalje i sada je na redu „trajni protivnik“, Izrael.“¹⁶⁶

7.1 Prva Konferencija o uspostavi bliskoistočne zone slobodne od nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje

„Prva Konferencija o uspostavi bliskoistočne zone slobodne od nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje održala je svoju prvu sjednicu od 18. do 22.11.2019. godine u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku pod predsjedanjem veleposlanika Sime Bahousa iz Jordana. Konferencija je usvojila Političku deklaraciju i konačno izvješće.“¹⁶⁷ Političkom deklaracijom pozdravljena je inicijativa o uspostavi Bliskog istoka kao zone bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje u svrhu poboljšanja regionalnog i međunarodnog mira i sigurnosti “Mi, predstavnici država sudionica na prvom zasjedanju Konferencije o uspostavi bliskoistočne zone bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje, nakon sastanka u sjedištu od 18. do 22. novembra 2019., u skladu s odlukom Opće skupštine 73/546: (a) Pozdravljamo sve inicijative, rezolucije, odluke i preporuke o uspostavi Bliskog istoka zona bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje; (b) Vjerujemo da bi uspostava provjerljive zone Bliskog istoka bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje uvelike poboljšala regionalni i međunarodni mir i sigurnost; (c) Izjavljujemo svoju namjeru i svečanu obvezu da, u skladu s relevantnim međunarodnim rezolucijama, te na otvoren i uključiv način sa svim pozvanim državama, provodimo razradu pravno obvezujućeg ugovora za uspostavljanje bliskoistočne zone bez nuklearnog oružja i drugih oružje za masovno uništenje, na temelju dogovora koje su države regije slobodno postigle konsenzusom; (d) Pozivamo sve države Bliskog istoka i sve druge države da se suzdrže od poduzimanja bilo kakvih mjera koje onemogućuju postizanje ciljeva uspostave bliskoistočne zone bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje...”.¹⁶⁸ Također, polazeći od toga da Izrael nije potpisnik Ugovora o neširenju nuklearnog oružja, a da bi ostvarenje mira i sigurnosti bilo olakšano uz učešće i ove države kao vodeće

¹⁶⁶<https://noviplamen.wordpress.com/2015/11/26/iranska-prijetnja-kao-najpogibelnija-opasnost-za-svjetski-mir/> “IRANSKA PRIJETNJA” KAO NAJPOGIBELJNIJA OPASNOST ZA SVJETSKI MIR?/, pristupljeno 24.02.2022. godine

¹⁶⁷ <https://www.un.org/disarmament/topics/conference-on-a-mezf-of-nwadowomd/>, pristupljeno 19.07.2022. godine

¹⁶⁸<https://www.un.org/disarmament/topics/conference-on-a-mezf-of-nwadowomd/>, Conference on the Establishment of a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction Report of the Secretary-General, pristupljeno 27.02.2022. godine

vojne sile Bliskog Istoka, u deklaraciji se navodi (e) Uvjereni da bi ostvarenje ovog dugogodišnjeg cilja bilo olakšano sudjelovanjem svih država Bliskog istoka, upućujemo otvoreni poziv svim državama regije da daju svoju podršku ovoj deklaraciji i da se pridruže postupku...”.¹⁶⁹

7.2 Druga Konferencija o uspostavi bliskoistočne zone slobodne od nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje

Druga sjednica Konferencije o uspostavi bliskoistočne zone bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje održana je od 29. do 3.12.2021. u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku pod predsjedavanjem Kuvajta Ne može se reći da je, u periodu od dvije godine, koliko je vremena prošlo između dvije konferencije, došlo do bilo kakvih značajnih promjena na uspostavi bliskoistočne zone bez nuklearnog naoružanja. Osim što su mir i sigurnost ponovo označeni kao glavni ciljevi članovi Konferencije su ponovo potvrdili važnost pristupanja Izraela Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja “16. Primarni ciljevi ugovora trebali bi uključivati poboljšanje regionalnog i međunarodnog mira i sigurnosti kroz potpunu eliminaciju i zabranu nuklearnog oružja i drugog oružja masovno uništenje u regiji Bliskog istoka...18. Članovi Konferencije ponovno su potvrdili važnost pristupanja Izraela Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja i stavljanja svih njegovih nuklearnih postrojenja pod sveobuhvatne zaštitne mjere IAEA-e.”.¹⁷⁰ Iako se sa jedne strane Političkom deklaracijom podržava bliskoistočna zona bez nuklearnog naoružanja i drugog oružja za masovno uništenje sa druge strane članice Konferencije imaju neotuđivo pravo da proizvode, koriste i razmjenjuju nuklearne, hemijske i biološke materijale, opremu i tehnologiju u miroljubive svrhe “ 20. Ništa u ugovoru ne smije se tumačiti tako da utječe na neotuđivo pravnu nuklearne o svih članica da razvijaju, istražuju, proizvode i koriste nuklearne, hemijske i biološke materijale, opremu i tehnologiju u miroljubive svrhe, u skladu s člankom IV. - Ugovora o širenju oružja, članak XI Konvencije o hemijskom oružju i članak X Konvencije o biološkom oružju. Svi članovi ugovora trebali bi imati pravo sudjelovati u najpotpunijoj mogućoj razmjeni opreme, materijala i znanstvenih i tehnoloških informacija za miroljubive svrhe.”¹⁷¹ Obzirom na navedeno postavlja se pitanje da li je ustvari problematična činjenica da zemlje

¹⁶⁹<https://www.un.org/disarmament/topics/conference-on-a-mezf-of-nwadowomd/>, Conference on the Establishment of a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction Report of the Secretary-General, pristupljeno 27.02.2022. godine

¹⁷⁰<https://www.un.org/disarmament/topics/conference-on-a-mezf-of-nwadowomd/>, Conference on the Establishment of a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction Report of the Secretary-General, pristupljeno 27.02.2022. godine

¹⁷¹<https://www.un.org/disarmament/topics/conference-on-a-mezf-of-nwadowomd/>, Conference on the Establishment of a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction Report of the Secretary-General, pristupljeno 27.02.2022. godine

u skladu sa Političkom deklaracijom imaju pravo da razvijaju, istražuju, proizvode i koriste nuklearne, hemijske i biološke materijale odnosno postavlja se pitanje da li ovo zadržano pravo može biti problematično u smislu njihove eventualne proizvodnje za vojne svrhe pod krinkom proizvodnje u humanitarne svrhe. S tim u vezi postavlja se i pitanje da li Politička deklaracija u tom smisu može poslužiti konačnoj svrsi njenog donošenja.

8 ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Bliski istok je najkompleksnija regija na svijetu, puna vjerskih, etičkih, socioekonomskih i teritorijalnih sukoba, zbog čega predstavlja strateški, ekonomski, politički, kulturno i religijski osjetljivo područje. Zbog velikih količina nafte i plina sa kojim raspolaže Bliski istok je postao interesno područje mnogih svjetskih sila ali i najnestabilnija regija svijeta. Bliski istok je postao područje borbe za prevlast između regionalnih suparnika Saudijske Arabije i Irana i njihovih saveznika SAD i Rusije koji se bore za kontrolu nad Bliskim istokom odnosno nad njegovim izvorima nafte. Sukobi su mogući i zbog vode koje je sve manje na Bliskom istoku, uslijed klimatskih promjena, visokih temperatura i suša.

Trgovina oružjem na Bliskom istoku je u procvatu iako je posjedovanje naoružanja na Bliskom istoku prijetnja kako po mir i sigurnost na ovom području ali i prijetnja po mir i sigurnost globalno. Oružje se masovno prodaje zemljama Bliskog istoka zbog ostvarivanja velikog profita i zbog jačanja vojnih kapaciteta zemalja Bliskog istoka radi održavanja bilateralne i regionalne stabilnosti ali i radi naoružavanja zemalja u kojima se već vodi rat ili postoje konflikti ili vojno-politički sukobi.

Naoružanje na Bliskom istoku predstavlja ozbiljnu prijetnju po sigurnost kako regije tako i globalno jer uzrokuje oružano nasilje i to ne samo između država koje su već ili bi mogle biti u međusobnim oružanim sukobima već i kroz drugu vrstu nasilja i zlonamjernih akata (npr. terorizam, ilegalno posjedovanje, korištenje ili krijumčarenje nuklearnog materijala i opreme). Naoružanje odnosno širenje oružja nije samo prijetnja po mir već i prijetnja po ekonomsku i socijalnu sigurnost (prijetnja koja uključuje siromaštvo, zarazne bolesti, korupciju i degradaciju okoliša).

Polazeći od činjenice da oružje posebno oružje za masovno uništenje predstavlja ozbiljnu prijetnju sigurnosti i miru, suprotstavljanje sve većoj proizvodnji oružja za masovno uništenje, uključujući i proizvodnju nuklearnog oružja na Bliskom istoku, je jedan od ključnih sigurnosnih izazova XXI vijeka. Međutim do danas nije postignut nikakav značajan napredak prema stvaranju bliskoistočne zone bez oružja za masovno uništenje.

Ako se ima u vidu da je Evropska unija stvorena nakon puno strašnih ratova i ubijanja, onda se ne može reći da ne postoji nada za novi početak i na Bliskom istoku. Jedini put za postizanje stabilnosti u regiji je, vjerovatno, rješavanje stvarnih problema kroz zajedničko pretresanje osnovnih problema u regiji uz suradnju šiita i sunita: rješavanje privrednih i socijalnih problema, problema siromaštva,

te problema izraelsko-palestinskog konflikta. Kao bi se to postigao održivi mir, prije svega je potrebno, razumijevanje uzroka sukoba i nesigurnosti jer do konflikata rijetko dovodi samo jedan element. Kako bi se to postiglo Bliski istok mora da razgovara, te se zajedno sa globalna zajednicom mora posvetiti rješavanju osnovnih uzroka sukoba i 'saniranju' posljedica tih sukoba. Takav projekt zahtjeva duže vrijeme, strpljivost i podršku, ali prije svega političku volju. U protivnom, sve dok upiru prste jedni u druge, Bliski istok, uz sve njegovo prirodno bogatstvo, nema sigurnu i prosperitetnu budućnost.

9 LITERATURA

Knjige:

1. Baldwin-Edwards, M. (2005) Migration in the Middle East and the Mediterranean. Global Commission on International Migration Geneva.Switzerland.
2. Beridan Izet , 2008. i 2009. univerzitetsko izdanje, Politika i sigurnost, Fakultet političkih nauka Sarajevo
3. Darvin Lisica, 2021, Proliferacija i politike razoružanja - El. knjiga. - Sarajevo : Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/06/PROLIFERACIJA%20I%20POLITIKE%20RAZORUZANJA%20-%20e%20izdanje.pdf>
4. Gawdat Bahgat, 2008, Proliferation of Nuclear Weapons in the Middle East
5. Prof. dr Rade Biočanin Doc. dr Sonja Ketin, 2019, Akcidenti u životnoj sredini, <http://defendologija-banjaluka.com/files/Akcidenti%20u%20ZS.pdf>
6. Kovačević Braco i Kovačević Irina, 2016, Globalne nejednakosti i bezbjednosne prijetnje, <https://www.defendologija-banjaluka.com/files/Knjiga.Globalne.nejednakosti.i.bezbjednosne.prijetnje.Braco.Irina.Kovacevic.pdf>
7. Stockholm International Peace Research Institute (2012) SIPRI Yearbook 2018. Armament Disarmament and International Security. Oxford: University Press.
8. Termiz Dževad, 2004, Metodologija društvenih nauka. Sarajevo
9. Darvin Lisica Zlatan Bajramović, 2021, Planiranje u sektoru sigurnosti, <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/12/PLANIRANJE-U-SEKTORU-SIGURNOSTI.pdf>

Zakoni:

1. Zakon o proizvodnji naoružanja i vojne opreme (Neslužbeni prečišćeni tekst), “Službeni glasnik BiH” broj 9/04, <https://www.parlament.ba/law/DownloadDocument?lawDocumentId=d2486980-7288-476c-a9df-37579d7b85c3&langTag=bs>

Zbornici radova:

1. Petar Kurečić* Globalni međunarodni i geopolitički odnosi u novom svjetskom poretku, sažetak, [Globalni_meunarodni_i_geopolitiki_odnosi_u_novom_svjetskom_poretku.doc](https://www.bib.irb.hr), <https://www.bib.irb.hr>
2. Farkaš, Dinko, 2019, Jomkipurski rat/ <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A4669/datastream/PDF/view>, str. 1., pristupljeno 07.07.2022. godine
3. Ćorić, Matea, 2021, Arapsko-izraelski ratovi od rata za neovisnost (1948.-1949.) do Jomkipurskog rata (1973.) /repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A5054/datastream/PDF/view, [str. 28.](https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A5054/datastream/PDF/view), pristupljeno 05.07.2022. godine

4. Kamenarić, Nikola, 2017, Geopolitičke promjene na Bliskom istoku i utjecaj na tržište nafte od 2013. do 2016. godine/ <https://repositorij.rgn.unizg.hr/islandora/object/rgn%3A547/datastream/PDF/view>
5. Žaklina SPALEVIĆ, Željko BJELAJAC, Duško DIMITRIJEVIĆ, 2013, Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem, http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/526/1/Medjunarodni_problemi_br.2_2013-9-29.pdf
6. Robert Mikac Filip Dragojević, 2017, Masovne migracije: izazovi, posljedice i put naprijed, <https://hrcak.srce.hr/en/file/291737>
7. Vilko Klasić, 2012, Utjecaj proliferacije oružja za masovno uništenje na sigurnost Europske unije <https://hrcak.srce.hr/file/146442>
8. Jure Tadić*, Filip Dragović**, Tonči Tadić***, 2016, Migracijska i izbjeglička kriza – sigurnosni rizici za EU, <https://hrcak.srce.hr/file/236938>
9. Sanja Stanić, Anja Kutleša*, 2008, Rat i okoliš, <https://hrcak.srce.hr/file/60118>
10. Petra Pesek, 2018, Obilježja nezakonitih migranata i kriminalitet stranaca u svjetlu migrantske krize na području Republike Hrvatske, <https://core.ac.uk/download/pdf/197903624.pdf>

Internet izvori:

1. <https://pisjournal.net/mir-i-sigurnost-na-bliskom-istoku/>
2. https://www.bib.irb.hr/395427/download/395427.KAKO_POTROITI_SVIJET.doc
3. <https://www.bastabalkana.com/2015/08/nafta-i-bliski-istok-rat-za-energiju-i-energetske-resurse/>
4. <https://www.aa.com.tr/ba/turska/intervju-ibrahim-kalin-aja-sofija-%C4%87e-uvijek-biti-dio-svjetske-ba%C5%A1tine/1905729>
5. <https://standard.rs/2021/07/05/kina-ima-plan-za-osvajanje-bliskog-istoka/>
6. <https://www.dw.com/bs/balfuorova-deklaracija-i-po%C4%8Detak-bliskoisto%C4%8Dnog-konflikta/a-41213008>
7. https://www.bbc.co.uk/croatian/special_021210_saddam/war_breaks.shtml
8. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27801>
9. <https://historija.info/iracka-invazija-na-kuvajt-1990-godine/>
10. <https://www.dw.com/hr/rat-koji-je-promijenio-bliski-istok/a-18622905>
11. <https://www.dw.com/hr/%C5%A1to-trebate-znati-o-ratu-u-jemenu/a-18359374>
12. <https://www.dw.com/sr/ko-s-kim-ratuje-u-libiji/a-17894831>
13. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43229822>
14. <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2021/10/26/egipat-nakon-cetiri-godine-ukidanje-vanredno-stanje>
15. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/koalicija-protiv-isa-zavrila-borbenu-misiju-napustila-irak/2329438.aspx>
16. <https://mideast.prio.org/Events/Event/?x=2>, Iran and Saudi Arabia: Between Enmity and Amity
17. <https://elektronick knjige.com/knjiga/simlesa-drazen/kako-potrositi-svijet/bliski-istok-br-pretplaceni-na-sjedinjenje-americke-drzave>
18. <https://www.sipri.org/events/2019/water-symbol-israel-palestine-water-conflict>, Water as a symbol: The Israel –Palestine water conflict
19. <https://www.sipri.org/commentary/blog/2015/consequences-internal-armed-conflict-development-part-2>, The consequences of internal armed conflict for development (part 2)
20. <https://www.slobodnaevropa.org/a/rizik-od-sukoba-na-bliskom-istoka-zbog-voda/30272372.html>

21. <https://www.dw.com/bs/egipat-najja%C4%8Da-vojna-sila-u-regionu/a-52327800>
22. <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/syria/>
23. <https://saff.ba/bliskom-istoku-predstoje-ratovi-za-vodu/>
24. <https://www.vijesti.me/svijet/globus/424815/sad-lider-u-prodaji-oruzja-u-svijetu-saudijska-arabija-najveci-kupac>
25. <https://www.dw.com/bs/krize-u-svijetu-pospje%C5%A1uju-kupovinu-oru%C5%BEja/a-52680423>
26. <https://www.dw.com/bs/kako-izrael-i-iran-vode-skriveni-rat/a-58779359>
27. <https://www.dw.com/hr/tko-je-hamas-i-tko-ga-podr%C5%BEava/a-57554286>
28. <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2021/2/12/visi-komandant-u-izraelskoj-vojsi-tvr-di-da-hamas-raspolaze-velikim-brojem-raketa>
29. <https://www.slobodnaevropa.org/a/iran-nuklearna-bomba-teheran-/31947446.html>
30. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/netanyahu-sve-%C4%87emo-u-%C4%8Diniti-kako-bismo-sprije%C4%8Dili-iran-da-posjeduje-nuklearno-oru%C5%BEje/2260656>
31. <https://m.bianet.org/english/militarism/240878-sipri-turkey-s-arms-imports-fell-by-59-percent>
32. <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2021/1/5/kako-je-zaljevska-kriza-potaknula-katar-na-sirenje-vojske>
33. <https://www.dw.com/hr/egipat-najja%C4%8Da-vojna-sila-u-regiji/a-52338498>
34. <https://www.routledge.com/Nuclear-Rivals-in-the-Middle-East/Bhatia/p/book/9781138655430>
35. <https://www.tacno.net/svijet/zasto-je-bliski-istok-centar-terorizma>
36. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html
37. <https://www.sipri.org/yearbook/2016/02> , 2. Armed conflict in the Middle East
38. <https://www.dw.com/bs/teroristi%C4%8Dke-grupe-u-africi-i-na-bliskom-istoku/a-17738749>
39. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-57114996>
40. <https://www.un.org/disarmament/wmd/chemical/>, Chemical Weapons
41. <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/>, Biological Weapons Convention
42. <https://www.sipri.org/yearbook/2020/05>, 5. Armed conflict, peace processes and peace operations in Europe, 2019
43. https://www.researchgate.net/publication/326068679_Terroristicke_organizacije_kao_akteri_politicke_komunikacije
44. <https://www.un.org/disarmament/wp-content/uploads/2019/09/Egypt-2019.pdf>, Egypt
45. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0017&from=EN>, Elementi za strategiju EU-a protiv nelegalnog vatrenog oružja, malog i lakog oružja i pripadajućeg streljiva „Osiguravanje oružja, zaštita građana”
46. <https://www.sipri.org/commentary/2015/european-unions-response-terrorist-attacks-paris-combining-targeted-and-comprehensive-approaches>, The European Union’s response to the terrorist attacks in Paris: combining targeted and comprehensive approaches
47. http://www.mod.gov.ba/slike2014/02.28.20_1_Sigurnosna%20politika%20BiH.pdf, Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine broj: 01-011-142-351/06 od 08.02.2006.
48. <https://www.sipri.org/research/peace-and-development/sustainable-peace/food-peace-and-security>, Food, peace and security
49. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20081208_xlii-world-day-peace.html
50. <https://www.dw.com/bs/manje-oru%C5%BEja-vi%C5%A1e-solidarnosti/a-57831090>

51. <https://ba.voanews.com/a/iraq-economy-03-25-2013/1628269.html>
52. <https://www.migrationpolicy.org/article/finding-connections-nexus-between-migration-and-corruption>, Finding Connections: The Nexus between Migration and Corruption
53. <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/migration-new-perspectives-old-story>, Migration: new perspectives on an old story
54. https://www.researchgate.net/publication/29996868_Migration_in_the_Middle_East_and_Mediterranean_A_Regional_Study_Prepared_for_the_Global_Commission_on_International_Migration
55. <https://www.sipri.org/commentary/blog/2014/future-challenges-international-maritime-security>, Future challenges in international maritime security/ Maritime security strategies
56. <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA20434964&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=00030554&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7Eecad7cc7>
57. <https://www.unidir.org/sites/default/files/2021-01/Nuclear%20Verification%20in%20a%20Middle%20East%20WMD%20Free%20Zone%20-%20UNIDIR.pdf>, Nuclear verification in a Middle East WMD-Free Zone: Lessons from Past Verification Cases and Other Precedents
58. <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/nuclear-disarmament-arms-control-and-non-proliferation/nuclear-non-proliferation-disarmament-regime>, The nuclear non-proliferation and disarmament regime
59. <https://unidir.org/timeline/1960s/israeli-intellectuals-call-denuclearization-middle-east>, Israeli intellectuals call for the denuclearization of the Middle East
60. https://www.unidir.org/sites/default/files/2020-10/1975_SecGenReport.pdf, Establishment of a Nuclear-Weapon-Free Zone in the Region of the Middle East, pristupljeno 22.2.2022. godine
61. UN Institute for Disarmament research, <https://unidir.org/search/node?keys=Middle+east>, Secretary-General publishes a report on the “Establishment of a Nuclear-Weapon-Free Zone in the Region of the Middle East”
62. <https://noviplamen.wordpress.com/2015/11/26/iranska-prijetnja-kao-najpogibelnija-opasnost-za-svjetski-mir/> “IRANSKA PRIJETNJA” KAO NAJPOGIBELJNIJA OPASNOST ZA SVJETSKI MIR?, pristupljeno 24.02.2022. godine
63. <https://www.un.org/disarmament/topics/conference-on-a-mezf-of-nwandowomd/>
64. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/018/59/PDF/N2001859.pdf?OpenElement>, Conference on the Establishment of a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction Report of the Secretary-General
65. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/274/97/PDF/N2227497.pdf?OpenElement>, Conference on the Establishment of a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction Report of the Secretary-General

10 11SKRAĆENICE

BiH - Bosna i Hercegovina

COVID -19 - Pandemija koronavirusa

CTBT - Ugovor o zabrani nuklearnog oružja

CWC - Konvenciju o hemijskom oružju

EU - Evropska unija

FRONTEX - EUROPEAN BORDER AND COAST GUARD

GNA- Vlada nacionalnog spasa

IAEA - International Atomic Energy Agency

IPR - Prava intelektualnog vlasništva

ISIL - Islamska država Iraka i Sirije

JCPOA - Zajednički sveobuhvatni plan aktivnosti (eng. Joint Comprehensive Plan of Action)

LNA - Libijska nacionalna armija

MENA-Transparency Internationala (TI)

MENWFZ - Mideast Nuclear Weapon Free Zone

NATO - Organizaciju Sjevernoatlantskog ugovora

NIOC - National Iranian Oil Company

NPT - Ugovor o neširenju nuklearnog oružja

NWFZ - Zona bez nuklearnog oružja

OESS - Organizacija za europsku sigurnost i suradnju za razoružanje

OMU – Oružje za masovno uništenje

OPCW - Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons

OPEC - Organization of the Petroleum Exporting Countries

PKK - Radnička stranka Kurdistana

PTBT - Ugovor o djelomičnoj zabrani testiranja

SAD - Sjedinjene Američke Države

SALW - Lako oružje

SDF - Sirijske demokratske snage

SIPRI - Stockholm International Peace Research Institute

SOCTA - Europolova procjena prijetnje od ozbiljnog i organiziranog kriminala

TI - Transparency International

TPNW - Ugovor o zabrani nuklearnog oružja

UAE – Ujedinjeni Arapski Emirati

UN - Ujedinjeni narodi

UNESCO - The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

USD - Američki dolari

Vlade RH - Vlada Republike Hrvatske

UNODA - United Nations Office for Disarmament Affairs

WFP - Svjetski program za hranu

WMD - Weapon of mass destruction